

XVIII. Yüzyılda Şark Valilerinin İktidar Oyunları ve Bir Feodalin Güç Devşirmesi: Millilü Timur Paşa

The Power Games of the Eastern Governors and the Gaining of Power by a Tribal Chief in the 18th Century: Millilu Timur Pasha

Abdullah Ekinci

Prof. Dr.

Harran Üniversitesi

Tarih Bölümü

aeekinci@harran.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4767-2002

Murat Polat

Doktora Öğrencisi

Osmaniye Necmettin Erbakan

İmam Hatip Lisesi

osmaniyelimuratpolat@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8089-5876

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Arařtırma Makalesi

Geliř Tarihi / Received : 8 Mart 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 25 Mart 2022

Yayın Tarihi / Published : 15 Nisan 2022

DOI Number : 10.21021/osmed.1084394

Kaynak Gösterme / Citation

Polat, M., Ekinci, A. "XVIII. Yüzyılda Şark Valilerinin İktidar Oyunları ve Bir Feodalin Güç Devşirmesi: Millilü Timur Paşa". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 14 (2022): 95-118.

XVIII. Yüzyılda Şark Valilerinin İktidar Oyunları ve Bir Feodalın Güç Devşirmesi: Millilü Timur Paşa

The Power Games of the Eastern Governors and the Gaining of Power by a Tribal Chief in the 18th Century: Millilu Timur Pasha

Abdullah Ekinci & Murat Polat

Öz

Millilü Timur Paşa âyanlar çağı olarak nitelendirilen 18. yy. sonu ile 19. yüzyıl başlarında yaşamıştır. Millilü Timur Paşa ile ilgili yapılan çalışmalar, sınırlı sayıda, hakkındaki bazı bilgiler eksik ve yanlıştır. Bu çalışmayla Millilü Timur ile ilgili yanlış bilgilerin düzeltilmesi, hakkında eksik kalan bilgilerin tamamlanması amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmamız; Millilü Timur'un Ruha, Diyarbakır'da çıkartmış olduğu karışıklıklarda bölge valilerinin takındıkları tutumları, valilerin birbirleri aleyhinde yapmış oldukları karalayıcı propagandaları ve Millilü Timur'u yakalamalarına karşılık İstanbul ile yaptıkları pazarlıkları ve bürokratik kıskançlıkları ortaya koymayı hedeflemiştir. Âsitane'nin bölge valilerini seferber etmesine karşılık, bölge valilerinin makam pazarlıkları ya da birbirlerini çekemedikleri için koordineli hareket edememeleri sebebiyle Millilü Timur bir türlü ele geçirilememiştir.

Millilü Timur'u yakalamaktan sorumlu olan Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Millilü Timur ile bir anlaşma yapmıştır. Bağdat Valisi Süleyman Paşa bu anlaşmayı İstanbul'a kabul ettirmiştir. Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Millilü Timur'un affedilmesini sağlamıştır. Süleyman Paşa'nın Millilü Timur'a Rakka beylerbeyliğinin verilmesine nasıl aracı olduğu belgeler ışığında açıklanacaktır.

Çalışmada ağırlıklı olarak Devlet Arşiv Başkanlığı Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı dökümüne kayıtlı belgeler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millilü Timur Paşa, Milli Aşireti, Keleş Abdi, Ruha, Rakka eyaleti.

Abstract

Timur Pasha, a member of the Milli Tribe, lived in the late 18th and early 19th centuries, which is described as the age of notables. Studies on Timur Pasha, a member of the Milli Tribe, are limited in number, and some information about him is incomplete and incorrect. With this study, it is aimed to correct the wrong information about Timur Pasha, who is a member of the Milli Tribe, and to complete the missing information about him. In addition, our research; Ruha, who was a member of the Milli Tribe, aimed to reveal the attitudes of the regional governors during the turmoil he caused in Diyarbakir, the defamatory propaganda made by the governors against each other, the bargains they made with Istanbul in response to the capture of Millilu Timur, and the bureaucratic jealousy. Despite Asitane's mobilization of the regional governors, National Timur was somehow captured because the regional governors could not act in coordination because they could not negotiate their positions or draw each other.

The Governor of Baghdad, Süleyman Pasha, who was responsible for capturing Millilu Timur, made an agreement with Millilu Timur. The Governor of Baghdad, Süleyman Pasha, had this agreement accepted by Istanbul and ensured the pardon of National Timur and how he mediated the granting of the governorship of Raqqa to National Timur will be explained in the light of documents.

In the study, documents registered in the inventory of the Ottoman Archives Department of the State Archive Presidency were mainly used.

Keywords: Millilu Timur Pasha, A member of the Milli Tribe, Milli Tribe, Kelesh Abdi, Ruha, Raqqa province.

Giriş

XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin birçok yerleşim yerinde olduğu gibi Rakka eyaletinin paşa sancağı Ruha'da da mütegalibe ve âyanlar mevcuttu.¹ Rakka'da bulunan mütegalibe ve âyanlar Rakka'nın idarî, iktisadî, askerî, işleyişini bozmuştur. Bu durum merkezî hükümetin ve çevre eyaletlerin de işleyiş düzenini sarsmıştır. Rakka'da peyda olan mütegalibe ve âyanlar merkezî devletin vergi gelirlerinin düşmesine, devlette atama ve yükselme işleyişinde farklı uygulamaların ortaya çıkmasına, valiler arası çatışmalara ve iktidar mücadelelerinin doğmasına sebebiyet vermişlerdir.

18. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları Rakka'da ortaya çıkan mütegalibelerden bir tanesi de Timur Ağa'dır. Timur Ağa iskânbaşıyken Osmanlı Devleti'nde bir eyalete vali olmayı başarmıştır. Burada iskânbaşılığın ne olduğunu ifade etmekte yarar vardır. İskânbaşı, iskân edilecek aşiret, oymak, boydan seçilen kişilere idareciler tarafından verilen görevin adıdır.² Bir Osmanlı valisi olan Timur Paşa ile ilgili eserler ve yayınlar, genellikle Milli Aşireti ile ilgili çalışmalar arasında ya da meşhur Kürtler ile ilgili çalışmalarda bölük pörçük bulunmaktadır. Bu çalışmalar nakil ağırlıklı bir metotla bilgi aktarımından öteye geçememiştir. Timur Paşa'nın vefatından sonra kendisi ile ilgili yazılanlar genellikle sözlü rivayetlere, dönemin kroniklerindeki aktarımlara dayandırılmıştır. Dönemin kronikleri belgelere dayanmadığı, birkaç belgeyi referans alıp tüm belgelere bütüncül bir yaklaşım sergilemediği, Milli Aşireti³ merkezli bir bakış ile olaya yaklaştığı için bütüncül bir bakış sergilemekten uzak, farklı konular içine serpiştirilmiş çalışmalardır.

Araştırmanın amacı yalnızca Millilü Timur'un hayatını ortaya koymak değildir. Bu çalışmayla Millilü Timur'un çıkarttığı karışıklıktan faydalanmak isteyen bölge valilerinin Timur'u kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl kullanmaya çalıştıklarını ortaya koymak da hedeflenmiştir.

Timur Paşa yaptıklarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesini ve Irak'ın kuzeyi ile Doğu Anadolu'nun kimi yerlerini, devletin işleyiş ve teamüllerini etkilemiştir. Bu nedenlerle Paşa'nın kişiliğinin ve yaptıklarının irdelenmesi gerekir. Paşa ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde bulunan Atik şikâyet defterleri, 24 numaralı Rakka Ahkâm defteri, Cevdet tasnifinde bulunan askerî, dâhiliye, maliye, zaptiye belgeleri, Ali Emîrî tasnifinde III. Selim'e, I. Abdülhamit'e ait fonlar ve Hatt-ı Hümayunlar da sıklıkla çalışmada kullanılmıştır.

Millilü Timur ile ilgili arşiv vesikalarının dışında Millilü Timur ile çağdaş olan valiler incelemeye tabi tutulmuştur. Makalede Millilü Timur'un yapıp ettiklerinin bölgede sistemsel olarak neleri tetiklediği, nelere yol açtığı gibi durumlar da analiz edilmeye çalışılmıştır.

Millilü Timur ile ilgili kapsamlı bir analizden önce arşiv belgelerine göre Timur'un karakteri, kişiliği, ailesi hakkında bilgi vermek Timur'un ileride anlatılacak faaliyetlerini anlamlandırmada faydalı olacaktır.

¹ Rakka eyaleti, ismini Urfa'nın 145 km güneyinde yer alan Rakka sancağından almıştır. Eyaletin ismi Rakka olmasına rağmen, Ruha (Urfa), eyaletin paşa sancağıdır. Bazı arşiv belgelerinde ve terminolojide Rakka valisi yerine Ruha valisi, Rakka eyaleti yerine Ruha eyaleti ibareleri kullanılmıştır. BOA. HAT. 79. 3305; Mehmet Günay, "Ruha Valisi Hamalızâde Ahmet Paşa'nın Vekayii" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1994), 1-92.

² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1987), 52.

³ Mehmet Rezan Ekinci, "Osmanlı Devleti Döneminde Millî Aşireti XVIII-XIX. YY." (Doktora Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 1-423.

1. Timur'un Kişiliği ve Ailesi

Timur'un bir adı da Osman'dır.⁴ Kardeşleri Ali,⁵ Derviş,⁶ Sadun,⁷ Nura⁸ ve İbrahim Ağa'dır.⁹ Timur'un amcaoğulları Mahmut Mustafa ve Boy Bey'dir.¹⁰ Dayısının oğlu Aliyyül Mustafa¹¹ ve İbrahim'dir.¹² Bir belgede Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşı Eyüp Bey, Millilü Timur'un yeğeni¹³ olarak ifade edilmiş olsa da doğrusu Eyüp Bey'in, Millilü Timur'un oğlu olduğudur.¹⁴

Timur'un babası Milli Aşireti'nin iskânbaşı Mahmut'tur. Millilü Timur'un babasının Mahmut Ağa olduğu birçok belgede vurgulanmış olup Timur'un babasının Mahmut olduğu belgelerde şu şekilde ifade edilmiştir: "*Millî Aşireti iskânbaşısı Mahmud Beyzade Mir Timur zîde mecduhûya*",¹⁵ Belgelere göre Millilü Timur, yol kesen, insan öldüren Mahmut Ağa'nın *sub-i fâsitinden* olmuştur.¹⁶ Mahmut bir eşkıyadır.¹⁷ Millilü Mahmut yaptığı eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle idam cezasına çarptırılmıştır.¹⁸ Bazı çalışmalarda Timur'un babası Keleş Abdi Ağa olarak gösterilmiştir.¹⁹ Oysa arşiv belgesinde Millilü Timur'un babasının Mahmut Ağa olduğu açıkça belirtilmiştir. Ali Emîrî eserinde, neye dayanarak Keleş Abdi Ağa'yı Millilü Timur'un babası olarak gösterdiği belli değildir. Keleş Abdi Milli Aşireti'ne mensup bir eşkıyadır. Keleş Abdi'nin Yesar adında bir oğlu vardır ki Yesar da eşkıyadır.²⁰

Mahmut Ağa ile Siverek Voyvodaları arasında eskiden beri bir düşmanlık olduğundan Mahmut Ağa sürekli Siverek şehrine saldırmıştır. Siverek voyvodaları ile Milli Aşireti İskânbaşı arasındaki düşmanlığı bitirmek için Âsitane devreye girmiş ve düşmanlıkları sona ermiştir.²¹ Millilü Timur'un Siverek'e saldırmamasının altında yatan sebep, babası zamanındaki olaylardır.²²

Karşımıza Timur'un babasının Keleş Abdi Ağa olduğu şeklindeki iddiaları tevsik edici bir vesika ya da dönem kroniği çıkmadığı müddetçe bu iki şıktan güçlü olanı Timur'un babasının Mahmut Ağa olduğudur. Zira Millilü Timur'un babasının Mahmut Ağa olduğu birçok arşiv belgesinde belirtilmiştir. Bundan dolayı Millilü Timur'un babasının Mahmut olduğunu arşiv belgeleri ışığında belirtmek yerinde olacaktır.

⁴ BOA, C.ML. 734-29983; BOA, C. DH. 349-17436; BOA, C.ML. 21-973; BOA, C.AS. 907.39138; BOA, C. DH. 307-15324.

⁵ BOA, C.ZB. 50-2478.1; BOA, C.ZB. 50-2478.4.

⁶ BOA, HAT. 14-532; BOA, HAT. 15-608; BOA, C.DH. 30-1468.

⁷ BOA, C.DH. 242-12073; Ekinci, "Millî Aşireti", 137.

⁸ BOA, HAT. 78-3239.

⁹ BOA, HAT. 78-3225; BOA, C.DH. 32-1589; BOA, AE.SSLM.III. 427-24459; BOA, HAT. 1411-57414; BOA, HAT. 1402-56580; BOA, HAT. 78- 3227.

¹⁰ BOA, C.ZB. 50-2478.1; BOA, C.ZB. 50-2478.4.

¹¹ BOA, HAT. 79-3305.

¹² BOA, HAT. 78-3227.

¹³ BOA, C.ML.368-15115.

¹⁴ BOA, C.ML. 368-15115.2; BOA, C.ML. 368-15115.6; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid Fî Terâcim-i Meşâhîr-i Amid Diyarbakır Ulema ve Eşrâfi 1*, ed. İbrahim Çapak, 1. bs, c. 1 (İstanbul: T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 17; İbrahim Yılmazçelik, "1802-1819 Tarihleri Arasında Diyarbakır Şehrinde İdarî Uygulamalardan Kaynaklanan Hadiseler" (Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği, t.y.), 80.

¹⁵ BOA, A. DVNS. ŞKT. d. 189. 27. hüküm.175. s.53.

¹⁶ BOA, C. ZB. 50-2478.

¹⁷ BOA, C.ZB. 50-2478.

¹⁸ BOA, A. DVNS. AHK. CZRK. d. 24. 121.

¹⁹ Yılmazçelik, "Diyarbakır Şehrinde İdarî Uygulamalar", 80; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid Fî Terâcim-i Meşâhîr-i Amid Diyarbakır Ulema ve Eşrâfi 2*, ed. İbrahim Çapak, 1. bs, c. 2 (İstanbul: T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 249.

²⁰ BOA, C. ML. 509.20727.1.1.; BOA, C. ML. 509.20727.1.2.

²¹ BOA, C. ZB. 33.1647.1.1.

²² BOA, C.ZB. 50-2478; BOA, A. DVNS. AHK. CZRK. d. 24.121.

1.2. Millilü Timur'un Kişiliği

Rakka eyaleti halkı muhtelif unsurlardan meydana gelmiştir. Rakka eyaleti; "*Aşâir, Ekrâd ve Türkmen ve kabâil ve göçebe ve Urban'dan ibaret bir eyalettir.*" Rakka'da konargöçer taifesi fazladır.²³

H. 10 Ramazan 1187/M. 25 Kasım 1773 tarihine gelindiğinde Millilü Timur övülerek Osmanlı Rus Savaşı için sefere iki bin nefer göndermesi halinde kendisine mirmiranlık sözü verilmiştir.²⁴

Aşirete reis olmanın belirli kuralları vardır. Bu kurallardan biri aşirete lider olacak kişinin aşiret halkını koruması, zapt ve rapta iktidarı olacak kadar güçlü olması gerektiğidir.²⁵ Millilü Timur zayıf aşiretleri etrafında toplamayı başarmıştır. Milli Aşireti İzzî Tarihi'nde "*kesret-i haşerât-ı muhtelife..*" şeklinde nitelendirmiş ve aşiretin yok edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁶

Millilü Timur ile ilgili bilgi yanlışlıkları sadece babası ile ilgili değildir. Timur Paşa'nın bir dönem İstanbul'da bulunduğu ifade edilmiştir.²⁷ Sicill-i Osmanî'ye dayandırılan bu bilgi ile ilgili esere baktığımızda Millilü Timur Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu dair bir bilgi yoktur. Sicill-i Osmanî'ye göre, İstanbul'da bulunan kişi Van Muhafızı olan Timur Paşa'dır.²⁸ Timur'un Sivas'a atandığı ve Sivas'ta vefat ettiği iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır.²⁹ Çünkü Millilü Timur Paşa Mardin'de sürgünde iken vefat etmiştir.³⁰

Millilü Timur Paşa, geniş bir coğrafyaya yayılmış, Milli Aşireti'ni arkasına almıştır. Bu nedenledir ki; Millilü Timur hakkında idam cezası verildiğinde Şat Nehri kenarında üç yüz çadırılık Milli Aşireti içerisinde saklanmıştır.³¹

Millilü Timur arşiv belgelerinde *Hülagû meşrep*,³² *badiye nişîn, tağî, bağı, müfsit*,³³ *Timur-ı bî şuûr*,³⁴ *hain-i padişahi*,³⁵ *habâset mevfûr*,³⁶ *Millilü Timur âkabet makhûr*,³⁷ *Timur-ı habaset alud*,³⁸ *kesret-i ricâl ve inkıyâd-ı aşair ile kesb-i tegallüb*,³⁹ şeklinde nitelendirilmiştir. Bir belgede "*Şaki-i mezbur yirmi otuz seneden beru fenn-i bağı ve usâtda tahsîl-i mahâret-i tâm*",⁴⁰ şeklinde kendisinden söz ettirmiştir. Yaptığı

²³ BOA, AE. SMST. II. 354.28391.1.1.

²⁴ BOA. A. DVNS. ŞKT. d. 189. 27. hüküm.175. s.53.

²⁵ BOA. A. DVNS. AHK. CZRK.d. 24.27.

²⁶ İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi (Osmanlı tarihi 1157-1165/1744-1752)*, 1. bs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), 917,918.

²⁷ Ekinci, "Milli Aşireti", 134.

²⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî V*, ed. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, c. 5 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1635.

²⁹ Mehmet Emin Zeki Bey, *Kürt ve Kürdistan Ünlüleri (Meşâhîr-i Kur u Kurdistan)*, çev. M. Baban, M. Yağmur, ve S. Kutlay, 2. bs (Apec Yayınları, 1998), 218.

³⁰ BOA. C.ML. 368-15115; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid 2*, 2:250.

³¹ BOA, AE. SSLM.III. 158-9453; BOA, AE. SSLM.III. 158-9452.; BOA, AE. SSLM.III. 158-9466; BOA, AE. SSLM.III. 158-9454; BOA, AE. SSLM. III. 158-9453. Şat Nehri, Urfa, Rakka'yı görmek için ek 1'de yer alan harita 1'e bakınız.

³² BOA. TS. MA.e. 963-32;

³³ HAT, 1442-59233.

³⁴ BOA, HAT, 15-608.

³⁵ BOA, HAT, 78-3239.

³⁶ BOA, C.DH. 50-2549.

³⁷ BOA, HAT, 14-534.

³⁸ BOA, HAT, 78-3227.

³⁹ BOA, C.DH. 30-1468.

⁴⁰ BOA, HAT, 79-3305.

zulümler "envâ'-ı zulm ve teaddîsi ve eyâlet-i merkûme kurâ ve nâhiyesine isâl-i envâ'-ı hasâreti efzûn oldukda i'dâm ve izâlesi" şeklinde ifade edilmiştir.⁴¹

2. Rakka'da Toprak Sistemi ve Millilü Timur'un Mal Varlığı

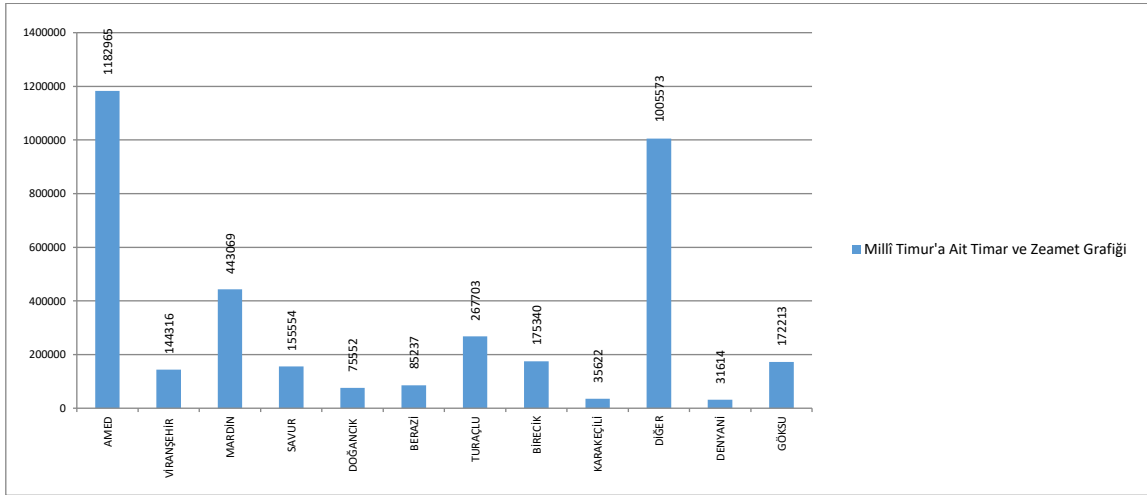
Tımar sistemi ile devlet kendisine asker temin ederdi ki bu açıdan askerî sistemi etkilerdi. Tımar sistemi ile devlet taşrada asayiş temin etme yoluna gitmiştir ki bu yönü ile asayiş ve inzibat sisteminde taşrayı rahat kontrol edebilmiştir. Tımar sistemi, zirai alanları boz bırakmayarak tembellik ve köyden kente göçü zorlaştırıcı tedbirler almıştır ki bu açıdan istihdamı kontrol ederdi.

Aynî Ali'ye göre; Osmanlı Devleti bir sefer esnasında sipahiden, zaîmden, sancaktan, eyaletten ne kadar asker alacağını bilir ve miktarı belli olan sayıyı sefer organizasyonunda ilgili yerlerden beklerdi. Her sancakta ne kadar kılıç tımar, zeamet var belliydi.⁴²

Millilü Timur, baskı, sindirme, korkutmanın etkisiyle Ruha, Diyarbakır, Mardin, Viranşehir gibi birçok kentte tımar ve zeametleri ele geçirmiş ve 3.774.758 akçelik bir servetle nüfuz ve güç devşirmiştir.⁴³ Millilü Timur, konargöçer olmasına rağmen 3.774.758 akçelik tımar ve zeameti ele geçirmeyi başarmıştır. Timur'un elinde tuttuğu tımar ve zeametler konargöçer olması göz önüne alındığında has denilen tımar gelirlerinin bile çok üstendedir. Timur, paşa olduğunda 681.056 akçelik Rakka hassı geliri vardı.⁴⁴

Millilü Timur'un uhdesindeki tımarlardan bazıları, Amed-i Şarkî, Amed-i Garbî, Turaclu, Savur, Mardin, Birecik, Viranşehir, Cülab, Karakeçili, Doğancık, Öğüd Hali, Gökçe Kaya, Göksu, Berazi, Denyani, Dergâh, Kara Bekir'deydi. Timur'un Mardin'de bulunan tımarının toplamı yaklaşık 443.069 akçe, Mardin'de bulunan tımarı 144.316 akçe Şarkî Amed ve Amed-i Garbî'deki tımarlarının yaklaşık toplamı 1.182.965 akçe, Savur'daki tımarının yaklaşık toplamı 155.554 akçeydi. Millilü Timur'un tımarın fazla olduğu yer Amid'dir.⁴⁵

Grafik 1: Millilü Timur'a Ait tımar ve Zeamet Grafiği⁴⁶

⁴¹ BOA, HAT, 72-3003.

⁴² Aynî Ali, *Aynî Ali Efendi'nin Kavânin Risâlesi Düstûru'l-Amel*, 1609. Eserin Bulunduğu yer Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Kayıt No: 3455, Yer No: A. 2306. 7. Matbaada ne zaman ve nerede basıldığı kitabın sonunda ya da başında belirtilmemiştir.

⁴³ BOA, MAD. d.15925

⁴⁴ Aynî Ali, *Kavânin Risâlesi*.

⁴⁵ BOA, MAD. d. 15925.

⁴⁶ BOA, MAD. d. 15925.

Yukarıdaki Grafik 1 incelendiğinde, Millilü Timur'un bölgedeki etkinliği, reayayı sıkıştırması göz önüne alındığında, bir konargöçer olan Timur'un Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çeşitli kentlere yayılmış bu kadar tımarı nasıl elde ettiği açıklık kazanmaktadır. Timur'un reayanın kullanımı için verilen topraklara el koyduğu, bazı Köylere kanunda olmayan vergiler koyduğu, kanunları tanımadığı aşağıda geniş bir şekilde açıklanacaktır.

3. Millilü Timur'un Çıkarttığı Karışıklıklar

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başlarında Rakka'da meydana gelen karışıklıkların birçoğu Millilü Timur ve Firuz Bey tarafından çıkartılmıştır. Millilü Timur tarafından çıkartılan karışıklıkların bazıları, mal varlığı sebebiyle devlete göndermesi gereken cebelü ve erzakları göndermemesi sebebiyledir.

Millilü Timur, Yezîdî Şarkıyanlı Aşireti⁴⁷ ile birlikte Siverek ve köylerini basarak her köyden otuz kile buğday ve otuz kile arpa ve birçok insandan iki yüz kuruş cerime almış, karşı çıkmaya çalışanların, buğday, arpa ya da cerime vermeyenlerin deve ve hayvanlarını itlaf etmiş ve tarlalarına zarar vermiştir.⁴⁸

Siverek halkı perişan bir durumda olduğundan devlet buradan vergi alamamıştır. Timur ve yandaşlarının Siverek'te yaptığı tahribat ve gasp ettikleri mal ve hayvanlar sebebiyle H.1180/M. 1767-1768 tarihinde Seyyid Abdurrahman Âsitane'ye şikâyetinde bulunmuştur. Âsitane, Bağdat ve Rakka valilerine, Bağdat ve Ruha kadılarına Seyyid Abdurrahman'ın dilekçesinde bahsettiği iddiaların kanıtlanması durumunda ilgililerden gasbedilen mallarının sahiplerine iade edilmesi istemiştir. Ancak Bağdat, Rakka valilerinin güçleri Timur'a yetmemiş ve Timur'un bölgede zulmü gün geçtikçe artmıştır. Seyyit Ahmet sonuçsuz kalan şikâyetini tekrarlamış ve 1-10 Recep 1188/M. 7-16 Eylül 1774 tarihinde gönderilen hükümle Timur'un ve yandaşlarının yargılamasının yapılmasını istenmiştir.⁴⁹

Siverek'in ileri gelenleri, Timur sorununu çözebilmek için Diyarbakır'a ortak bir dilekçe göndererek güçlerinin kalmadığını, her birinin bir yere firar etmek üzere olduklarını belirterek Millilü Timur'un gasp ettiği eşya, para, mallarını ve Timur'un katlettiği kişiler için kan parası talep etmişlerdir.⁵⁰ H.8 Şevvâl 1180/M. 9 Mart 1767 tarihli belgeye göre, Siverek ve Amid'in ileri gelenleri İstanbul'a toplu gönderdikleri dilekçe Milli Aşireti'ni ve Timur'u eşkiya olarak gördüklerini açıkça belirtmişlerdir.⁵¹

Millilü Timur ve ona bağlı Yezîdî Şarkıyanlı Aşireti'nin Siverekli'lere yaptıkları zulmün sebebi Siverek'in Rakka'ya yakın olmasına bu nedenle Millilü Timur'un nüfuz ve gücünün etkisinde kalmasına bağlanmıştır. Amid'in ileri gelenleri soruna çözüm bulabilmek, Millilü Timur ve Şarkıyanlı Aşireti'nin kanun dışı Siverek halkına yaptığı kötülüklerin önlenmesi İstanbul'a bir dilekçe göndermişlerdir.⁵² Timur'un Siverek'e baskınları karşısında Diyarbakır Valisi Hasan Paşa sorunu çözebilmek için Siverek'e gitmiş fakat acele ile Siverek'te vefat etmiştir.⁵³

Amid Mollası İbrahim Yahyazâde, İstanbul'a bir ilam yazmıştır. İlam karşısında İstanbul'dan Rakka ve Diyarbakır valilerine gönderilen yazıda Siverek'te Timur'un katlettiği insanların diyet miktarı elli bin kuruşa ulaştığı, bu miktarın Timur'dan tahsil edilmesinin gerektiği bildirilmiştir. Timur'un bölgede

⁴⁷ Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Banu Yalkut, 8. bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 239; Ekinci, "Milli Aşireti", 101.

⁴⁸ BOA, C.ZB. 50-2478.

⁴⁹ BOA, A. DVNS. AHK. CZRK. d. 24.121.

⁵⁰ BOA, C.ZB. 50-2478.

⁵¹ BOA, C.ZB. 50-2478; Mark Sykes, "The Kurdish Tribes of The Ottoman Empire", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 38 (1908): 471; Naci Tikici, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiret-Devlet İlişkisi: Millî Aşireti Örneği" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010), 25.

⁵² BOA, C.ZB. 50-2478.; Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 42.

⁵³ BOA, C. ADL. 80-4798.

çıkartmış olduğu karışıklık nedeniyle iskânbaşılıktan azledilmesi ve Diyarbakır tarafına doğru giden Timur'un Diyarbakır topraklarından çıkartılması gerektiği 7 Eylül 1764 tarihli belgede ifade edilmiştir.⁵⁴

Bir konargöçer olan Timur⁵⁵, Mehmet Hamit'in, Amed sancağında Karaöyük köyünde bulunan 35.285 akçelik zeametinin öşr mahsulüne el koymuş, Mehmet Hamid'in subaşısını kaçırmıştır. Âsitane'den Rakka valisine ve Ruha kadısına 13 Eylül 1768 tarihinde gönderilen hükümde Mehmet Hamit'in hakkının Millilü Ömer ve Millilü Timur'dan alınması istenmiştir.⁵⁶

Rakka'ya gönderilen Sadaret çukadarlarından Mehmet, H.6 Rebiü'l-Evvel 1191/M.14 Nisan 1777 tarihli tahriratında, Ruha'da yaşayan mirmiran Hamalızâde Ömer Paşa, âyandan Firuz Bey ve Millilü Timur'un bin nefer süvariye Rakka Valisi Mehmet Paşa'ya vermesi ve Mehmet Paşa'nın askerleri Musul'a götürmesi, Musul'a ulaştıklarında Musul Valisi Süleyman Paşa'ya katılması emredilmiştir. Firuz Bey'e ve Ömer Paşa'ya bu bin nefer süvari askerinin hazırlıklarını yapması için para gönderilmiştir. Ömer Paşa hazırlıklara başladığında Çukadar Mehmet'in haber vermesine göre, Rakka Valisi azledilmiştir. Rakkalılar ve mirmiran Hamalızâde Ömer Paşa, Rakka valisi Mehmet Paşa ile hesaplarını görmek istemişlerdir. Ömer Paşa hesap görmek istediğinden dolayı hareket edememiştir. Firuz Bey, Diyarbakır valisi emrine katılmak için yola çıkmıştır. Millilü Timur'a gelince; O, yola çıkmamıştır. Çıkıp çıkmayacağı da belgeye göre belli değildir.⁵⁷

Millilü Timur, Rakka ve çevresinde devlete karşı isyan hareketi başlatmış, bu nedenle Timur iskânbaşılıktan azledilmiştir. Ancak Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın iltiması ile Timur, Rakka Valilerine itaat edeceğini ve padişaha karşı gelmeyeceği sözünü vererek affedilmiş ve yeniden iskânbaşılığa atanmıştır.⁵⁸

Rakka eyaletinin İsmail canibine asker gönderme işi Ruha Alay beyine yazılmıştı. Rakka eyaletinin sipahi ocaklılarının köyleri Timur'un baskı ve hücumlarından dolayı ziraat yapamadıklarını bahane olarak sunarak seferden aflarını istemişlerdir.⁵⁹

Rakka Valisi Abdi Paşa, Mısır'daki karışıklıklar için asker toplamaya başladığında Millilü Timur, Abdi Paşa'nın kendi üzerlerine geleceğini düşünerek Rakka'da yıllarca istikrarsızlığa neden olacak isyan hareketini başlatmıştır.⁶⁰

Âsitane'ye giden şikâyetler genellikle Rakka eyaletinin iki önemli gücü olan Millilü Timur ve Firuz Bey hakkındadır.⁶¹ Rakka'da çeşitli mukataa ve tımarları belirli şartlar ve ücret karşılığında alan kişiler, Millilü Timur'un yasaklaması sonucu tasarrufları altındaki mukataa ve tımarları işletemediklerinden yedi ay önce seferden af talebini, 23 Ekim 1786 tarihinde tekrarlamışlardır.⁶² I. Abdülhamit H. 29 Zi'l-Hicce 1201/M. 12 Ekim 1787 tarihinde, Millilü Timur'u sefere gönderebilmek için Şavizade ve Firuz Bey'in kefil

⁵⁴ BOA, C.ZB. 50-2478.

⁵⁵ BOA, AE.SSLM.III. 427-24459; Ercan Gümüş, "XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Mardin İdaresinde Milli Aşireti ve Aşiretin Nüfuz Mücadeleleri", içinde *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. İbrahim Özcoşar ve Hüseyin H. Güneş (I.Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Mardin: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 2006), 818.

⁵⁶ BOA, A. DVNS. AHK. CZRK. d. 24.116; BOA, A. DVNS. AHK. CZRK. d. 24.117.

⁵⁷ BOA, C.AS. 1118-49551.

⁵⁸ BOA, C. DH. 222-11094.

⁵⁹ BOA, HAT, 14-516.;BOA, HAT. 14-527.

⁶⁰ Ahmet Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, ed. Mücteba İlgürel (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 348,349.; El-Şeyh Resul el-Kerküklü, *Duhâtu el-Vüzer'a Fî Târîh Vekâyi-i Bağdat el-Vüzerâ* (Bağdat: Mektebeti el-Nahda, t.y.), 194,195.

⁶¹ BOA, HAT. 15-608.

⁶² BOA, HAT. 14-534.

olmasını istemesi karşısında, Millilü Timur'un badiyenişin, taği ve baği olduğu ifade edilerek, "*sefere gider makuleden*" bir kişi olmadığı ifade edilmiştir.⁶³

I. Abdülhamit, Firuz Paşa (Eskiden Rakka âyanı)⁶⁴ ve Millilü Timur'un her hal ve durumundan haberdar olmak istemiştir.⁶⁵ H.1190/M. 1776-1777 tarihinde Millilü Timur'un geçmişte işlediği suçlara bedel olmak üzere, Millilü Timur'dan bin asker istenmiştir.⁶⁶

Millilü Timur'un güç sahibi bir insan olması sebebiyle reayayı sıkıştırdığı, köy ve kasabaları bastığı için yerleşim yerlerinin harap olmasına sebep olduğu vurgulanarak, Rakka valilerinin masraflarını edada acze düştükleri, valilerinin eyalette uzun süre durmadığı, hükümlerin icrasında ve emirlerin uygulamasında nüfuzlarının kalmadığı değerlendirilmiştir. Timur'un bölgeye verdiği zararlar nedeniyle Timur'a idam kararı verilmiştir.⁶⁷

Timar sahipleri Timur'un köyleri, kasabaları tahrip etmesinden dolayı sefere gitmeye güçleri olmadığı gerekçesiyle seferden affedilmelerini istemişlerdir.⁶⁸

Timur, Ruha'da yaptığı zulmü Ümmül-fesat lakaplı Firuz Bey, Sait Efendi, İbrahim Efendi, Şeşili Osman, Kel Ali ile birlikte yapmıştır.⁶⁹

Diyarbakır Valisi Abdullah Paşa'nın H. 11 Muharrem 1189/M. 14 Mart 1775 tarihli tahririne göre Millilü Timur, devlete isyan hareketi başlatmıştır. Millilü Timur'a Ömerkanlı, Devrekanlı aşiretleri destek vermiştir. Rakka Valisi Mehmet Paşa'ya Millilü Timur ile birlikte bu aşiretlerin sürülmesi için emirname gönderilmiştir.⁷⁰

4. Timur'un Takibatı ve Yakalanmaya Çalışılması

Timur Ağa'nın itibarı çeşitli zamanlarda devlet nazarında düşmüştür. Osmanlı Devleti, Timur Ağa'yı ölü ya da diri ele geçirmek için birçok plan uygulamış ve birçok devlet adamı bu organizasyonda görev almıştır. Millilü Timur'un yakalanması için eş zamanlı olarak Bağdat Valisi bir taraftan, Diyarbakır voyvodası bir taraftan⁷¹, Rakka valisi ve Malatya mutasarrıfı bir taraftan, Halep Valisi bir taraftan Millilü Timur'u sıkıştırmalarına rağmen Timur'u yakalamak mümkün olamamıştır. Bu durumun birçok sebebi vardır. Bunlardan bir tanesi aşağıda inceleneceği üzere valiler arasındaki sürtüşmelerdir.⁷²

Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya H. 10 Şevval 1204/M. 23 Haziran 1790 tarihinde Millilü Timur'un konargöçer olduğu hatırlatılmıştır. Bağdat Valisi Bağdat'tan çıktığında Millilü Timur kaçıyor, Vali Bağdat'a döndüğünde Timur geri eski yerine dönüyordu. Bağdat Valisi Millilü Aşireti İskânbaşılığı'nın Timur'un kardeşi İbrahim Ağa'ya verilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Bu dönemde, Rakka Valisi Mustafa Paşa sefere, Diyarbakır valisi Sinop'taki karışıklıkları çözmeye memur edilmiştir.⁷³ Millilü Timur ile aşiretin arasındaki bağlılığı yok etmek gerektiği ifade edilmiş ve Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın hızlıca Millilü Timur sorununu çözmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷⁴

⁶³ BOA, HAT. 1442-59233.

⁶⁴ BOA, C.AS. 1013-44400; BOA. HAT. 14-517; BOA. AE. SABH. I. .322.

⁶⁵ BOA, HAT. 1451-66.

⁶⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet 2*, 2018, 61.

⁶⁷ BOA, C.AS. 1013-44400; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid 2*, 2:249.

⁶⁸ BOA, C.AS, 782-33095.

⁶⁹ BOA, HAT. 14-532.

⁷⁰ BOA, C. ZB. 71-3529.

⁷¹ Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid 2*, 2:249.

⁷² BOA, HAT. 1387-55132. Tikici, "Millî Aşireti Örneği", 38.

⁷³ Millî Timur'u ele geçirmek için görevlendirilen kişileri incelemek için Tablo 1'i inceleyiniz

⁷⁴ BOA, AE. SSLM. III. 427-24459.

Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Rişvanzâde Ömer Paşa, Rakka Milli Aşireti İskânbaşı Millilü Timur'u yakalamak üzere görevlendirilmişlerdir.⁷⁵ H. 29 Zi'l-Ka'de 1204/M. 10 Ağustos 1790 tarihli bir yazıda Turunçzâde Süleyman Paşa'nın Rakka eyaletine Millilü Timur'u yakalamak şartıyla vali olarak atandığını belirtiyordu.⁷⁶ Diyarbakır hanedanından Şeyhoğlu İbrahim Ağa Âsitane'ye gönderdiği yazısında, sefere gitmemek karşılığında, Millilü Timur'u yakalamayı taahhüt etmiştir.

Tablo 1: Bölgede Timur'u Yakalamak İçin Görevlendirilenler

1	Bağdat Valisi Süleyman Paşa	11	Halep Valisi Mustafa Paşa
2	Rakka Valisi İbrahim Paşa	12	Muş Mutasarrıfı Murat Paşa
3	Rakka Valisi Kiki Abdi Paşa	13	Rakka Valisi Mehmet Paşa'ya
4	Diyarbakır Voyvodası Şeyhzade Es-Seyyid İbrahim	14	Diyarbakır Valisi Abdurrahman Paşa
5	Maden Eminine Yusuf Paşa	15	Diyarbakır Valisi Abdullah Paşa
6	Halep Valisi Turunçzâde Süleyman Paşa	16	Rakka Valisi Veliyüddin Paşa
7	Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer Paşa	17	Şam mütesellimine
8	Şavizâdeler	18	Hama mütesellimi
9	El-Ubeyd	19	Ane Livası (Belgede Millilü Timur'u yakalamakla görevlendirilen kişinin ismi zikredilmemiştir. Bu nedenle Ane Livası'nda Millilü Timur Paşa'yı yakalamakla görevlendirilen kişi hakkında bir netlik yoktur).
10	Maraş Beylerbeyi		

13 Temmuz 1790 tarihine gelindiğinde Millilü Timur Eğin kazasına, Diyarbakır, Rakka ve Siverek gibi kentlerde idareci atamak gibi siyasal faaliyetlere girişmiştir. Bu durum merkezi düzene karşı meydan okumak olarak yorumlanabilir. Eğinliler, Timur'un Rakka, Diyarbakır, Siverek kazalarını ve köylerini tahrip ve zapt etmiş ve maden-i hümayun merbutatını zapt ve tasarruf etmek sevdasına düşmüş olduğunu Eğin naibi Es-Seyyit Hüseyin Efendi'ye anlatmışlar, Eğin naibi de bu durum üzerine bir ilam çıkartmıştır.⁷⁷

III. Selim, Timur'un yakalanmasını şu ifadelerle Bağdat valisinden istemiştir: "*Bağdat valisine ferman yazasınız, üzerine ben de hat çekerim. Timur'un nizamını ondan isterim.*"⁷⁸

Osmanlı Devleti merkez yönetimi, Timur'u ortadan kaldırmak için yerel idarecilerin önerisini ve planını göz önüne alır ve bu önerilere göre plan yapardı. Merkezden Şam valisine, Bağdat, Basra, Şehr-i Zor valisine, Maden Emni Yusuf Paşaya gönderilen yazıda "*Millilü Timur hakkından gelinmek vech üzere i'lâmât ve mahâzır ve tarafınızdan arz takdim olunur, lâkin merkumun izalesi ne vechile ve ne tarikle olacağından kat'a bahs eylememişsiniz.*" ifadesi ile yerel idarecilerin bir öneri ve planlarının olmadığı belirtilmiştir.⁷⁹

Millilü Timur Paşa, Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer Paşa'yı baskı altında tutmaya çalışmıştır. Millilü Timur, Malatya Mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer Paşa ile çarpışarak onu yenmiştir. Süleyman Paşa, Millilü Timur üstüne Şavioğlu'nu ciddi bir askerî güçle göndermiştir. Şavioğlu Habur'a geldiğinde,

⁷⁵ BOA, HAT. 78-3239; BOA, C.DH, 28-1381; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid* 2, 2:249.; Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 35.

⁷⁶ BOA, HAT. 273-16010. ; Devlet Arşiv Başkanlığı, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi* (İstanbul: Devlet Arşiv Başkanlığı, 2019), 266.

⁷⁷ BOA, ZB. 86. 4263.1.1.

⁷⁸ BOA, HAT. 185-8693; Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 36.

⁷⁹ BOA, C.DH. 118- 5885-1

Timur'un Habur'da bulunan zahire ambarını ele geçirmiştir. Şavioğlu ile yapılan çarpışma neticesinde Timur yenik düşerek geri çekilmiştir.⁸⁰

Diyarbakır Voyvodası Şeyhzâde İbrahim, Millilü Timur'un sevda hastası olduğunu ve ilkbahar ve sonbahar mevsiminde tedavi olmak amacıyla Tabip Hana'ya geldiğini, Tabip Hana sürekli olarak marttan önce oğlu Tanel ve kalfası ile birlikte tohum ve bitkilerden Timur için çeşitli ilaç yaptığını belirterek Timur'u zehirlemeyi İstanbul'a önermiştir. İstanbul, Timur'un hekiminin çağrılarak Timur'un zehirlenmesini onaylamıştır.⁸¹ Timur'un zehirlenme planının uygulanıp uygulanmadığı belirlenmemiştir. Ancak Timur'un vefatının zehirlenme yazışmalarından yaklaşık 22-23 sene sonra olduğu göz önüne alınırsa Timur'un zehirlenme planının başarısız olduğu ya da bu planın uygulanmasından vazgeçildiği anlaşılmaktadır.

H.9 Cemaziye'l-Ahir 1205/M. 13 Şubat 1791'de bir belgede, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya Milli Aşireti iskânbaşılığına getirilecek kişi ile ilgili ciddi bir yetki verilerek Millilü Timur'un yakalanması ve yok edilmesine memur olduğu hatırlatması yapılmıştır.⁸² Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın kâtibine göre Timur, Rakka'ya sekiz saat olan Hamdun'da iskân edilmiştir. Timur'un dayıoğlu Aliyyül Mustafa, Milli Aşireti'nden iki bin çadırılık haneyi alıp Rakka'ya gelmiş ve Rakka valisi kendisine Millî iskânbaşılığını vermiştir.⁸³

Bağdat Valisi Süleyman Paşa Millilü Timur'u yakalayabilmesi için zahireye gereksinimi olduğunu, ihtiyacının Rakka Valisi ve Ruha Kadısı tarafından karşılanmasını istemiştir. Süleyman Paşa'nın Timur'u yakalama operasyonu Kerkük'te, Diyarbakır'da bulunan valilere ve Amid mollasına da yükümlülükler getirmiştir.⁸⁴

Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Timur işinin kendisine verildiğini belirterek⁸⁵ Timur belasını kaldırmak için peşine düştüğünde, Timur'un Diyarbakır tarafına kaçması ihtimaline karşı Diyarbakır Voyvodası Şeyhzâde İbrahim Bey'in, Arapkir tarafına yönelmesi ihtimaline karşı ise Malatya mirmiranının önlem almasını istemiştir.⁸⁶

Süleyman Paşa, Millilü Timur'u yakalayabilmek için, Rakka Valisi İbrahim Paşa'nın Millî Aşireti İskânbaşı ve Timur'un kardeşi İbrahim Ağa ile birlikte Rakka tarafından geleceğini ve birlikte hareket edeceklerini kaimesinde belirtmiştir.⁸⁷ Timur'un kız kardeşi Nura Hatun, İbrahim Paşa'nın yanına gelerek Millilü Timur'un affını istemiş fakat İbrahim Paşa bu isteği kabul etmemiş ve Nura Hatun'a Timur'un yerini sormuştur. Nura Hatun, Timur'un Bük Arabî kabilesine sığınmak istediğini, ancak Bük Arap kabilesinin Timur'u kabul etmediğini, bunun üzerine Timur'un Hamra Adası'na sığındığını ifade etmiştir.⁸⁸ Burada

⁸⁰ BOA, C. DH. 97-4831.

⁸¹ BOA, C.DH, 97- 4831; Ekinci, "Milli Aşireti", 137.

⁸² BOA, C. DH. 145-7240.

⁸³ BOA, HAT. 78-3239.; BOA, HAT. 1411-57414.

⁸⁴ BOA, C. ZB. 61-3031.

⁸⁵ Mehmet Emin Üner, "Aşiret Reisliğinden Valiliğe: Rakka Valisi Urfalı Timur Paşa", *Şurkav Dergisi* 9, sy 25 (2016): 14.

⁸⁶ BOA, C. ZB. 11-541.

⁸⁷ BOA, HAT. 78-3225.

⁸⁸ BOA, HAT, 78-3239; Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 35.

Timur'un üzerine saldırılması planlanmış, saldırı için Urban⁸⁹ beylerine buyruldu yazılmıştır.⁹⁰ Süleyman Paşa da Timur'un kız kardeşini sorgulamıştır.⁹¹

Maden-i Hümayun Emini Yusuf Efendi, Timur'un yakalanması için ilamlar, mahzarlar, yazanların nasıl yakalanması gerektiğiyle ilgili bir öneriden bahsetmediklerini ifade etmiştir. Maden Emini'ne göre Millilü Timur'u yakalamak için Bağdat Valisinin Musul ve Mardin, Şavizade Süleyman Ağa'nın çöl tarafından gelmesi gerekiyordu. Maden Eminine göre Millilü Timur'un yakalanması için yerel idarecilere bir takım makamlar verilmeliydi. Bu fikre göre Halep valiliği Hüseyin Ağa'ya, Rakka valiliği Malatya mutasarrıfı Rişvanzâde Ömer'e Paşa'ya verilmeliydi. Maden-i Hümayun Emini Yusuf Efendi'ye göre Maraş beylerbeyinin Rakka tarafından gelmesi kendisine yazılmalıydı. İstanbul'dan Maden Eminin tüm istekleri, ilgili devlet ricaline yazılmıştır.⁹²

Âsitane'den "*Timur işi konusunda kıl ucu kadar gecikme olmasın.*"⁹³ uyarısına karşılık, Bağdat Valisi Süleyman Paşanın ilkbahar mevsiminde Millilü Timur'u yakalamak üzere hazır olması istenmiştir.⁹⁴ Süleyman Paşa, sadrazama gönderdiği yazıda Millilü Timur'u ele geçirmek için şevval ayında yola çıktığını bildirmiştir.⁹⁵ Diyarbakır Voyvodası Şeyhzâde İbrahim'e,⁹⁶ Halep Valisi Turunçzâde'ye⁹⁷ Millilü Timur'u ele geçirmek üzere görevli oldukları hatırlatması yapılmıştır.

Bağdat valisi, Millilü Timur'u ortadan kaldırmak amacıyla bir ordu ile Musul'a doğru yola çıkmıştır.⁹⁸ Bu sırada Millilü Timur da kaçmak için Fırat Nehri kenarında Hamam denilen yerdeydi. Fırat suyunun karşısını Süleyman Paşa tutmuştu. Rakka Valisi İbrahim Paşa ve Rişvanzâde Ömer Paşa Millilü Timur'un kaçmaması için Rakka tarafından tutmuştu. Diyarbakır Voyvodası Şeyhzâde İbrahim'e Millilü Timur'un sıkıştırıldığında kaçmaması için Diyarbakır tarafından gerekli tedbirleri alması bildirilmiştir.⁹⁹

III. Selim Millilü Timur'u ortadan kaldırmaya kararlıydı. III. Selim, Rakka valisine Millilü Timur'un üstüne gitmesi durumunda, kendisine Diyarbakır valiliğinin verileceği sözünü vermiştir. Ancak III. Selim daha Millilü Timur yakalanmadan İbrahim Paşa'nın Diyarbakır valiliğini istemesini yadırgamış ve Paşa'yı eleştirmiştir.¹⁰⁰

III. Selim Halep Valisini Millilü Timur'u yakalaması teşvik edici bir hat yazmıştır ki söz konusu hat aşağıdaki gibidir:

"Aferin Mustafa Paşa. Güzel iş görmüş. Buna bir iltifat lazımdır. Timur'a memuriyeti tekit olunsun ve iltifatlı bir ferman yazılsun ve Timur'un idamı ve sair ol havalilerin nizamı için kendisine bir seraskerlik ünvanı verilsin ve sair yazdığı

⁸⁹ Urban, Çöl Araplarına verilen bir isimdir. Halep'ten başlayarak Şam'ı da içerisine alan Hac yolunun doğusu ve batısında bulunuyorlardı. Mustafa Güler, "XVIII. Yüzyıl Hac Yolunda Urban Kaynaklı Güvenlik Problemleri ve Çözüm Yolları", içinde *Suriye: Tarih, Siyaset, Dış Politika*, ed. H. Mustafa Eravcı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 17.

⁹⁰ BOA, HAT. 78-3239.

⁹¹ BOA, HAT. 79-3305.

⁹² BOA, C.DH. 118-5885.

⁹³ BOA, C.DH. 118-5885.

⁹⁴ BOA, C. DH. 78-3886.

⁹⁵ BOA, HAT. 207-10959.

⁹⁶ BOA, HAT. 28-1381.

⁹⁷ BOA, C.DH. 50-2459.

⁹⁸ BOA, HAT, 28-1381.; BOA, C.DH. 118-5885.

⁹⁹ BOA, C.DH. 28-1381; Üner, "Timur Paşa", 12.

¹⁰⁰ BOA, C.DH. 20-997.

hususlara müsaade olunsun. İnşallah bu memuriyetine dahi hüsn-i nizam ve rabita verir ise kendisine kılıç kaftan irsal ederim."¹⁰¹

Âsitane'den gönderilen Mübaşir Mustafa Ağa Timur'un hezimete uğrayarak kardeşi İbrahim Ağa'ya sığınmak zorunda kaldığını ayrıntılı bir şekilde Halep Valisi Mustafa Paşa'ya aktarmıştır.¹⁰² III. Selim Millilü Timur'un yenilerek kardeşi İbrahim Ağa'nın yanına çekilmesinden memnun olduğunu ifade etmiş, ancak; Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Diyarbakır Voyvodası İbrahim Paşa, Halep ve Ruha Valisi Mustafa Paşa ve Ruha mütesellimi hızlı davranmazsa Millilü Timur'un toparlanıp güç devşirmesinden endişelenmiştir.¹⁰³

Rakka eyaleti, Millilü Timur'u yakalaması şartıyla Halep'e ilhak edilerek 12 Kasım 1791 tarihinde Mustafa Paşa'ya verilmiştir.¹⁰⁴ Halep Valisi Mustafa Paşa'ya Millilü Timur'u yakalaması şartı ile Rakka'nın da ilhak edilerek verilmesi gösteriyor ki bölge valilerine bir takım işleri yaptırabilmek için teşvik amaçlı terfiler verilmekteydi¹⁰⁵

Rakka Valisi İbrahim Paşanın Millilü Timur'u yakalama konusunda rahat davranması sebebiyle Millilü Timur'u yakalamamanın mümkün olmadığı ifade edilmiştir. İbrahim Paşa, Mardin ve Ruha'ya bir miktar asker bırakarak işi, yanında bulunan Milli Aşireti İskânbaşı İbrahim Ağa'ya havale etmiştir. Bağdat Valisi Süleyman Paşa, bu durum üzerine kendisine bağlı olan El-Ubeyd kabilesini Millilü Timur'un üstüne göndermiştir.¹⁰⁶

III. Selim, Bağdat Valisinin, Millilü Timur meselesini halletmeden Bağdat'a dönmemesini istemiştir. Mardin Voyvodası da Millilü Timur'u yakalamakla görevlendirilmiştir. Ane Livası askerleri ve el-Ubeyd Aşireti ile Millilü Timur, Basra'nın doğu tarafında karşılaşmışlar ve çarpışmışlardır. Çarpışma sonucunda Millilü Timur'un adamlarından yaklaşık yüz kişi ölmüş, ölenlerin arasında Millilü Timur'un kardeşi Derviş el-Mahmut ve Beşar Paşa'nın torunu ve Timur'un amcaoğlu Sadun da vardı ki bu iki kişinin kesik başları Âsitane'ye gönderilmiştir.¹⁰⁷ Timur aldığı darbe ile Habur tarafına çekilmiştir. III. Selim el yazısıyla Dersaadet'e gönderilen Millilü Timur'un kardeşi Derviş'e ve amcaoğlu Sadun'a ait kelleleri kapıya konulmasını ve kelleleri getiren tatarla hil'at giydirilmesini emretmiştir.¹⁰⁸

Halep Valisi Mustafa Paşa, III. Selim'e gönderdiği bir tahrirde, Millilü Timur'un, kardeşi İbrahim Ağa'nın yanında gün geçtikçe kuvvetlendiğini iddia ederek Millilü Aşireti İskânbaşı İbrahim Ağa ve Millilü Timur'un üstüne gitmek için hazırlıkların tamamlanması gerektiğini bildirmiştir. Halep Valisi Mustafa Paşa, Millilü Timur'un üstüne gidebilmek için yapılması gerekli hazırlığın Ruha'da yapılmasının mümkün olmadığını zira Ruha'da kıtlıktan dolayı pahalılığın hüküm sürdüğünü ve sefer hazırlıklarının kıtlık olan bir yerde olmasının yanlışlığını vurgulamış ve Antep'te beklemekte olduğunu ve hazırlıkları tamamlamak için ilkbahara kadar Halep'te kalması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁹

Millilü Timur'un kardeşi İskânbaşı İbrahim Ağa'nın yanından firar etmesi III. Selim'i sinirlendirmiştir.¹¹⁰ Millî Aşireti İskânbaşı İbrahim Ağa ve aşiret ihtiyarları, Timur'un affedilmesi için

¹⁰¹ BOA, HAT. 1432-58612.

¹⁰² BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰³ BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰⁴ BOA, C. DH. 55-2708; BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰⁵ BOA, C. DH. 55-2708; BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰⁶ BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰⁷ BOA, HAT. 1414-57707.; BOA, HAT. 1402-56594.; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid* 2, 2:249; Ekinci, "Millî Aşireti", 138.; BOA, HAT. 78-3225.; BOA, HAT. 1402-56580.

¹⁰⁸ BOA, HAT. 1414-57707; BOA, HAT. 1402-56594.

¹⁰⁹ BOA, HAT. 1402-56594.

¹¹⁰ BOA, HAT. 1402-56594.

Dersaadet'e dilekçeler yazmışlarsa da dilekçelerine karşılık, Milli Aşireti ihtiyarları uyarılmış ve Millilü Timur'u saklamaları durumunda Millî Aşireti'nin yeryüzünden kaldırılacağı şeklinde şiddetli tehditlerle karşılaşmışlardır.¹¹¹ III. Selim, Mardin, Diyarbakır voyvodaları ile Ruha mütesellimine, Milli Aşireti İskânbaşı İbrahim Ağa'nın yanından kaçan Millilü Timur'u yakalamaları için tembih ve uyarılarda bulunmuştur.¹¹²

Bağdat Valisi Süleyman Paşa, gelişmelerden Âsitane'yi haberdar etmek için Tatar Ağası Halil Ağa'yı göndermiştir. Hali Ağa, Süleyman Paşa'nın Timur'u yakalamak için neler yaptığını Padişaha arz etmiştir. Tatar Ağası Halil Ağa, padişaha; 3 bin haneli Mersusanlı ve Şarkıyanlı aşiretlerinin Süleyman Paşa ile çatışmaya girdiğini, çatışma sonucu Süleyman Paşa'nın bu aşiretin sergerdelerinden yüz kişinin kellesini gönderdiğini aktarmıştır.¹¹³

Süleyman Paşa Millilü Timur'u destekleyen, on bin askere sahip Sürgücü Meliği Hüseyin Ağa'yı ve altı bin askere sahip Nurcu Meliği el-Hac Hasan Ağa'yı bir bahaneyle Mardin'e davet ederek bu iki kişiyi astırmıştır (BOA. HAT. 1409.57206).

Hamdun'da karşılaşan Timur hezimete uğramasına rağmen Süleyman Paşa'nın elinden kurtulmayı başarmıştır.¹¹⁴ Millilü Timur ve Süleyman Paşa Bıçak denilen yerde tekrar karşılaşmışlar ve aralıksız çarpışmışlardır. Bu çarpışma sonucu Timur yenilerek çekilmek zorunda kalmıştır.¹¹⁵

Timur Harran'a geldiğinde yakalanması mümkünken Süleyman Paşa tarafından Millilü Timur'un firarı için gerekli yardım yapıldığını ve Timur'un firar ettiğini ifade etmiştir. Rakka Valisi, Millilü Timur'un Bağdat Valisi taraftarıdır diye dolaştığını, kendisinin de Birecik tarafından zahire almak ve Millilü Timur'u yakalamak için tekrar yola koyulacağını H. 9 Safer 1206/M. 8 Ekim 1791 tarihli yazısında III. Selim'e haber vermiştir.¹¹⁶

Rakka Valisinin Süleyman Paşa aleyhindeki algı çalışması meyvelerini vermeye başlamış ve III. Selim Süleyman Paşa'ya sinirlenerek şu hattı yazmıştır: "*Bu âdem dahi istiğnâya ve mugâlataya başladı. Bahar dediği, işte mart geldi. Arabistan'ın martı bu semtlerin Temmuzu gibidir. Halep'ten ve Urfa'dan nereden gider ise gitsin alâ eyyil-hâl mart duhûlünde Timur nerde ise üzerine kalkup tertib-i cezâ edilmesini kendisinden kat'î matlûb ederim. Bir vechile özr u bahanesini dinlemem. Muradı ayak sürmek olduğu anlaşıldı. Müekked yazasız ve Timur, Bağdat toprağında imiş. Bağdat valisi ne yapıyor? Âna dahi tekid edesin.*"¹¹⁷

Timur'un bölgede etkinliği fazla olmasından dolayı Anadolu'dan asker toplamakla görevlendirilen Rakka Valisi Mustafa Paşa H. 29 Recep 1204/M. 14 Nisan 1790 tarihli bir belgeye göre Timur'un kendisine musallat olmasından korktuğu için vazifeden affını istemiştir.¹¹⁸

Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Âsitane'ye gönderdiği bir yazıda Millilü Timur'un dört aydır Ruha'yı kuşatmada tuttuğu, Ruha'nın köylerini ve ekili tarlalarını yaktığı, reaya fukarasını yağma ettiği ve öldürdüğünü bildirerek Millilü Timur'un Ruha'ya ait yolların tamamını kestiğini, sürekli olarak Ruha merkezine saldırdığını, buna karşı Rakka Valisi İbrahim Paşa, Ruha'yı başarı ile savunduğunu, bu savunma karşısında Millilü Timur'un adamlarından çok asker öldüğünü ve yaralandığını, Millilü Timur'un dayısının

¹¹¹ BOA, HAT. 1417-57940; BOA, HAT. 1402-56594.

¹¹² BOA, HAT. 1402-56594.

¹¹³ BOA, HAT: 1411-57396; El-Şeyh Resul el-Kerküklü, *Duhât el-Vüzerâ*, 196.

¹¹⁴ El-Şeyh Resul el-Kerküklü, 195.

¹¹⁵ El-Şeyh Resul el-Kerküklü, 196.

¹¹⁶ BOA, C. DH. 349- 17417.

¹¹⁷ BOA, HAT. 1407-57022.

¹¹⁸ BOA, C.AS, 436- 18138.

oğlu Aliyyül-Mustafa'nın Milî Timur'dan ayrıldığını ve bağlılığının kalmadığını, kendisine tabi olduğunu ifade etmiştir. Süleyman Paşa kendisinin Mezdad denilen yere geldiğini, Aliyyül-Mustafa'ya iskânbaşılığını burada teyit ettiğini bildirmiştir. Bağdat Valisi, Millilü Timur her nereye kaçarsa onu takip ettiğini belirterek dört aydır kuşatma altında olan Ruha'ya Âsitane'den parasal yardım yapılmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹

Rakka Valisi İbrahim Paşa Diyarbakır eyaletinin Rakka'ya ilhak edilerek kendisine verilmesini istemiş ancak Diyarbakır'ın Rakka'ya ilhak edilerek kendisine verilmesinin Timur'un ortadan kaldırılma şartına bağlı olduğu cevabı verilmiştir. H.29 Zi'l-Hicce 1205/M. 29 Ağustos 1791 tarihli belgede Timur'un ortadan kaldırılması için Bağdat valisinin 60.000 asker ile gelmesi, Timur'un ne kadar önemsendiğini ve Timur'un gücünün küçümsenmediğini göstermesi açısından önemlidir.¹²⁰

Timur'un yakalanma işine Hama ve Şam mütesellimleri de memur edilmiştir.¹²¹

Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın casusları Millilü Timur'un Fırat Nehri'nde bulunan Bük denilen yerde Mevali Aşireti'ne sığındığı öğrenmişlerdir. 22 Aralık 1791 tarihli yazıya göre Süleyman Paşa Şeyh Bekir Tekyesi'nde asker toplamaya ve eksik olan mühimmatını tamamlamaya çalışmıştır. Bu sırada Millilü Timur'un Busir denilen yerden Fırat'ı geçip Irak'a gitmek niyetinde olduğunu haberi alınmıştır. Timur, Mardin Dağlarında firar ederek Diyarbakır eyaleti sınırları içerisinde Banoki'de İskân Ağa'nın evine sığınmıştır. Diyarbakır Voyvodası Şeyhzâde İbrahim Ağa'ya, ser divanegan tüfekçibaşına haber verilmiş ve beş yüz asker ile Diyarbakır'da bulunan Baziki Aşireti'nin içerisinde İskân Ağa'nın evinde bulunan Millilü Timur'un kesik başı istenmiştir.¹²²

Bölgede yapılacak olan tayinlerin çoğu Millilü Timur'u yakalamak şartına bağlanmıştır.¹²³

Millilü Timur, Musul'a dört beş merhale yakın yerde Milli Aşireti içine karışmıştır. Millilü Timur galesi, devleti fazlaca oyalamıştır. Mevsimin kış olması, askerinin barınacağı yeri bulmakta zorluklar yaşatmıştır. Bu durum padişahın kızgınlığına sebep olmuştur. Timur'un ele geçirilmesi için Şavizâdelere, urbanın bazı şeyhlerine buyrulduklar gönderilmiştir. İlkbahar mevsimi geldiğinde fazla asker, gerekli mühimmat ile ansızın Millilü Timur'a baskın düzenlenirse ele geçirileceği düşünülmüştür.¹²⁴

Halep Valisi Mustafa Paşa'ya Millilü Timur'un bölgede yaptıkları zulümler hatırlatılarak, Halep Valisinin reaya fukarasına zulmü bırakıp, dakika vakit geçirmeksizin nasıl ve ne şekilde olursa olsun Millilü Timur'un vücudunu ortadan kaldırmaya çalışması istenmiştir.¹²⁵

Âsitane'de Millilü Timur meselesi konuşulurken Bağdat Valisi ve Rakka Valilerinin birbirlerini suçlayan tahrirleri konuşulmuştur. Bağdat Valisi Süleyman Paşa daha önce iskânbaşılığa Aliyyül Mustafa'yı tavsiye etmiş sonrasında Aliyyül Mustafa'nın aleyhinde Âsitane'ye yazı göndermesi garipsenmiştir. Bu durum Rakka Valisi İbrahim Paşa'ya sorulduğunda, İbrahim Paşa, Bağdat Valisinin tahririnin aksine iskânbaşı Aliyyül Mustafa'yı övmüştür. İki vezirin birbirine düştüğü tahrirlerinden anlaşılmaktadır. Süleyman Paşa, Millilü Timur'u yakalayamama başarısızlığının sebebini Rakka Valisi İbrahim Paşa olarak göstermiştir. III. Selim hem Rakka valisini hem Halep valisini görevden alarak Bağdat valisinin bahanesini ortadan kaldırmıştır.¹²⁶

¹¹⁹ BOA, HAT. 79-3305.

¹²⁰ BOA, HAT. 209-11120.

¹²¹ BOA, AE. SSLM. III. 13824.

¹²² BOA, C.DH. 3-136.

¹²³ BOA, HAT. 1402-56595.

¹²⁴ BOA, HAT. 78-3227.

¹²⁵ BOA, C. ZB. 8-385.

¹²⁶ BOA, HAT, Yer Bilgisi: 1387-55132.

Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın Tatar Ağası Halil Ağa yukarıda da ifade edildiği gibi padişaha Halep Valisi Mustafa Paşa ve Rakka Valisi İbrahim Paşa'yı şikâyetten geri durmamıştır. Tatar Süleyman Ağa, Halep valisini padişahın gözünden düşürmek için valinin şu sözleri söylediğini iddia etmiştir: "*Ne deve, ne katar, ne çadırım var, bu şekilde sefere gitmeye kudretim yok*". Halep valisinin cevabına Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın "*Devlet-i Aliyye bu işlerin görülmesini sizden ziyade talep eder.*" dediğini padişaha aktararak Bağdat Valisini yüceltmeye çalışmıştır. Tatar, Halep valisini gözden düşürmek için Mustafa Paşa'nın, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya "*Şaki-i merkum çölde değil nefis-i Halep derununda olsa dahi üzerine bir vehile varıp ahz etmeğe kudretim olmadığından başka, Rakka Valisi İbrahim Paşa dahi gidip gideceğim demesi yalandır.*" söylediğini belirtmiştir.¹²⁷

Tatar Ağası, Rakka Valisi İbrahim Paşa'yı padişahın gözünden düşürmek için "*Millilü Timur'un üstüne bizzat senin gitmene gerek yoktur. Bana asker ve harçlık ver. Şaki-i merkumun üzerine ben varırım.*" dediğini, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın, Rakka Valisi İbrahim Paşa'ya gerekli maddî desteği verdiğini ancak İbrahim Paşa'nın Millilü Timur'un üzerine varalım demesinin üzerinden 57 gün geçmiş olmasına rağmen peşine düşmediğini ifade etmiştir. Süleyman Paşa, tatarı aracılığıyla padişaha, Sebçer Suyu'na yakın yere geldiğinde Tatarbaşısı Halil Ağa'yı Rakka Valisi İbrahim Paşa'ya Millilü Timur'un takibine gitmesi için gönderdiğini, Rakka Valisi İbrahim Paşa, bu duruma karşı "*Süleyman Paşa, seni benim üzerime mübaşir mi tayin eyledi? Bu işin görülmesi senin paşandan mathuptur, benden değildir*" dediğini ifade etmiştir.¹²⁸

Tatar Halil Ağa, Rakka Valisi'nin İbrahim Ağa'yı Milli Aşireti İskânbaşı olarak ataması karşılığında yüz yetmiş kese akçe ve yetmiş deve rüşvet istediğini buna karşılık İbrahim Ağa'nın Rakka valisi İbrahim Paşa'ya, "*Şimdi akçe zamanı değildir. Millilü Timur'u yakalamaya gayret edelim.*" dediğini padişaha aktarmıştır. Süleyman Paşa, İstanbul'un Aliyyül Mustafa hakkında verdiği idam kararını Rakka Valisi İbrahim Paşa'nın uygulamayacağını iddia etmiştir.¹²⁹ Bu iddialar, hapiste olan, hakkında idam cezası bulunan¹³⁰ Aliyyül Mustafa'nın Rakka Valisi İbrahim Paşa tarafından hapisten çıkartılmasına, delilbaşının yanında ağırılanmasına, Aliyyül Mustafa'ya iskânbaşılık elbisesini giydirilmesine bağlanmış ve Rakka valisi İbrahim Paşa'nın Aliyyül Mustafa'ya yol verme düşüncesi olduğu iddia edilmiştir.¹³¹ Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Rakka Valisini padişahın gözünden düşürmek için Millilü Timur'u yakalamak konusunda İbrahim Paşa'yı ehliyetsiz, liyakatsiz ve kifayetsiz olarak görmüştür.¹³²

Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın Rakka Valisi İbrahim Paşa'yı karalayıcı yazısı III. Selim'e özetlenerek sunulan yazıda İbrahim Paşa aleyhinde "*...şaki-i merkûmun şimdiye kadar gâilesinin ber taraf olmaması Rakka Valisi İbrâhim Paşa'nun âdem-i ihtimâmundan iktizâ eylediği...*" ifadelerini kullandığı anlaşılmıştır.¹³³ Görüldüğü gibi Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Rakka valisini İstanbul nezdinde zora sokmak amacıyla Rakka valisinin Timur'u yakalamak noktasında gevşek davranmakla itham etmiştir. Bölge valileri kendilerine verilen yönetme yetkisini birbirleriyle yardımlaşmak, Millilü Timur'un tüm bölgeyi asayişsizliğe sürükleyici isyan ateşini söndürmek, işbirliği yapmak için değil birbirlerini gözden düşürüp rol çalmak için kullanmışlardır.

¹²⁷ BOA, HAT. 1411-57414; BOA, HAT. 1402-56580; BOA, HAT. 78- 3227; BOA, HAT. 78-3225; BOA, C.DH. 32- 1589; Gümüş, "Mardin İdaresinde Millî Aşireti", 821; Ekinçi, "Millî Aşireti", 138.

¹²⁸ BOA, HAT. 1411-57414; BOA, HAT. 1402-56580; BOA, HAT. 78-3227; BOA, HAT. 78-3225; BOA, C.DH. 32- 1589; Ekinçi, "Millî Aşireti", 138; Gümüş, "Mardin İdaresinde Millî Aşireti", 821.

¹²⁹ BOA, HAT. 1411-57414.; BOA, HAT. 1409-57206.

¹³⁰ BOA: HAT. 1411-57414.

¹³¹ BOA, HAT, 1409-57206. Üner, "Timur Paşa", 13.

¹³² BOA, HAT. 78-3225.

¹³³ BOA, HAT. 1411-57396.

III. Selim, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın, Millilü Timur zor durumda ve yakalanması kolaylaşmışken, Millilü Timur'u yakalamama sebebini Timur'la anlaşmasına bağlamıştır. III. Selim'in düşüncesine göre Süleyman Paşa, Millilü Timur'un binlerce altınını almış ve serbest bırakmıştır. III. Selim, Bağdat Valisi için "*Onu bunu bilmem. Timur Firar eylese tertib-i cezası Bağdat Valisinin elinden geldiğini bilirim. Âlâ eyyi hâl kendisinden ser maktûu matlub-ı hümayunumdur. Eğer ağmâz edub emr-i hümayunum üzere amel etmez ise hayatından etmiş olur. Ol vakitte bu misüllü âdeme ne lâzım ise dakika icrâsında fevt etmem. Âna göre iktizâsı üzere kendilere yazasız.*"¹³⁴ ifâdelerini kullanmış ve Şimdiye kadar ettiği tekâsül ve tembellik yeter şeklinde bir uyarıda bulunmuştur.¹³⁵

Millilü Timur Sarı Mehmet Ağa'yı Bağdat Valisi'ne göndererek affını istemiştir.¹³⁶ Bağdat Valisi Süleyman Paşa, Timur gelip teslim olduğu takdirde öldürmeyeceğini ve Asitane'den affına çalışacağına söz vermiştir. Millilü Timur, Süleyman Paşa ile görüşmek üzere çadırından çıkmış ve Süleyman Paşa'ya teslim olmuştur.¹³⁷ Bütün bu yaşananlar karşısında III. Selim o kadar hiddetlenmiştir ki H. 29 Zi'l-Hicce 1212/M.14 Haziran 1798 şu ifadeleri kullanmıştır:

"Hak Teâlâ bu Bağdat Valisini kahr eyleye!

Kâfir hayâ etmeden bu tahrirâtı ve rey-i bâtilını nasıl yazmış? Bağdat'tan çıkalı beş mâh oldu. Ol havâliyi harâb eyledi. Nihâyet Timur'un mahını aldı. Firâr etdirdi ve amân verdiği aşâiri yağma etmiş. Şimdi onları evvelkinden ziyâde fesad bulur. İbrahim Paşa olmaya idi belki Timur ile ittifak eder idi. Ne iş gördü ise İbrahim Paşa gördü. Bu kâfir fesâda verdi."¹³⁸

Bağdat valisi, kendisinin Millilü Timur'a verdiği sözden dönmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bağdat Valisi eğer Millilü Timur'a verdiği af sözünün İstanbul'da kabul görmemesi durumunda Millilü Timur'u çöle göndereceğini, fakat tekrar yakalamak için arkasından gideceğini yazmıştır. İstanbul'dan gönderilen H. 29 Rebiü'l-Evvel 1209/M. 24 Ekim 1794 tarihli yazıda, Millilü Timur'un aşireti içine girmemek ve Bağdat'ta Süleyman Paşa'nın yanında kalmak şartıyla affa mazhar olmuştur.¹³⁹

Millilü Timur'un mallarının müsaderesi konusu ise şu şekilde olmuştur. İbrahim Paşa Rakka mütesellimiyken Timur'un saklı altınını çıkarttığı için İstanbul'a bir dilekçe yazarak Rakka Valiliğini istemiştir¹⁴⁰ ve bu talep kabul edilerek Rakka valisi olarak atanmıştır.¹⁴¹ Rakka Valisi Seyyit İbrahim Paşa Millilü Timur'un gizli ecnas altınlarını Dersaadet'e göndermiştir. Millilü Timur'un altınlarının değeri 180.000 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Millilü Timur'un Âsitane'ye gelen altınları Darphane-i Âmire'ye gönderilmiştir.¹⁴² Milli Aşireti'nin liderinin malları sadece altından ibaret değildi. H. 29 Zi'l-Ka'de 1211/M. 26 Mayıs 1797 tarihinde Ruha Mahkemesi, Timur'un altın ve eşyalarını Ruha vücuhunun huzurunda ilam etmiştir.¹⁴³ Millilü Timur'un müsadere edilen altınları ve çeşitleri için Grafik 2'yi inceleyiniz.

¹³⁴ BOA, HAT, 1436-59050.

¹³⁵ BOA, HAT, 1387-55132.

¹³⁶ El-Şeyh Resul el-Kerküklü, *Duhât el-Vüzerâ*, 198.

¹³⁷ BOA, HAT, 78-3232. Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 43.

¹³⁸ BOA, HAT, 197-9938.

¹³⁹ BOA, C.DH. Yer Bilgisi: 193-9643.; Abbâs el-Azzâvî el-Mehâmî, *Târîhü'l-Irak Beyne'l-İhtilâleyn*, c. 6 (Beirut: Ed-Dâru'l-Arabiyye el-Mevsûât, 1425), 135,163, 164; Ekinci, "Milli Aşireti", 140.

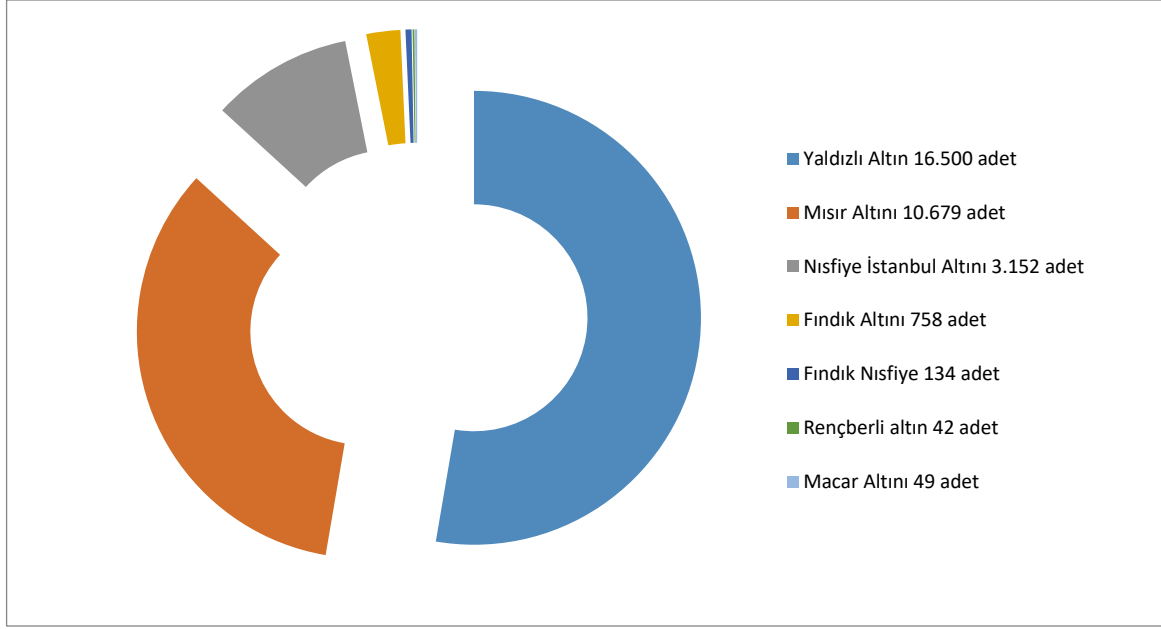
¹⁴⁰ Seydi Vakkas Toprak, "Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 452.; Ekinci, "Milli Aşireti", 139.

¹⁴¹ Nuri Bey, *Vak'anüvis Halil Nuri Bey Tarihi*, ed. Seydi Vakkas Toprak (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 91-92.; Toprak, "Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)", 452.

¹⁴² BOA, HAT, 1408-57120.; Ali Emîrî Efendi, *Mir'âtu'l-Fevâid 2*, 2:249.

¹⁴³ BOA, C. ML. 64-2939.

Grafik 2: Timur'un Müsadere Edilen Altınları

5. Millilü Timur'a Vezaret Rütbesiyle Rakka Valiliğinin Tevcih Edilmesi ve Azli

Millî Aşireti İskânbaşı Millilü Timur, Osmanlı Devleti'nin gücünü anlayarak Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya pişmanlığını ve her türlü hizmeti tam bir sadakatle yapmak istediğini ifade etmiştir. Süleyman Paşa Âsitane'ye H. 17 Safer 1213/M.31 Temmuz 1798 tarihinde gönderdiği tahririnde, Ruha'da halk arasında bölünme oluştuğunu, ikiye ayrılan Ruha ahalisinden bir grubun 700-800 civarı bir kuvvetle şehre giriş yaptığını ayrıca Diyarbakır'da da iç karışıklıklar olduğunu, bu karışıklıkların Musul ve Mardin'e kadar ulaştığını bildirmiştir. Süleyman Paşa Millilü Timur'un Ruha'yı çok iyi bildiğini, Rakka Valisi Abdi Paşa'nın Diyarbakır'daki karışıklıkları bitirmek noktasında kabiliyeti olduğunu ifade etmiş ve Millilü Timur'un vezirlik verilerek Rakka Valisi, Abdi Paşa'nın da Rakka valiliğinden Diyarbakır valiliğine kaydırılmasının uygun olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴

Bağdat Valisi'nin teklifi İstanbul'da karşılık bulmuş ve Millilü Timur Rakka'ya vali olarak atanmıştır. Millilü Timur'un yola çıktığı haberi Rakka eyaletinin merkezi olan Ruha'da ahali tarafından duyulduğunda fakir Ruha halkı bu durumu dehşetle karşılamıştır. Ruha ahalisinin psikolojisini bozan bu haber belge diline şu şekilde yansımıştır. " .. *Timur Paşa'ya bu esnâda rütbe-i vâlâ-yı vezâretle Rakka eyâleti tevcihiyle eyâlet-i merkûmeye teveccühü haberi istimâ' olunmaktan nâşi kâffe-i ahâli ve fukarâ-yı raiyyete bâis-i dehşet ve hayret olmağla..*"¹⁴⁵

Millilü Timur affedilerek vezirliği aldığı bazı vali, âyan ve vücut Timur'u tebrik için yanına gelmişlerdir.¹⁴⁶ Millilü Timur Rakka'ya vali olarak gelirse; Millilü Timur'un ahaliye zulmü eskisinden daha fazla olacağı Mevlid-i Halilü'r-Rahman Şeyhi Hüseyin Efendi tarafından Âsitane'ye bildirilmiştir. Şeyh Hüseyin Efendi Millilü Timur Ruha'ya döndüğünde intikam almak isteyeceği, bu nedenle de Timur'un

¹⁴⁴ BOA, HAT, 37-1880.

¹⁴⁵ BOA, HAT, 72-3003.

¹⁴⁶ El-Şeyh Resul el-Kerküklü, *Duhât el-Vüzerâ*, 213.

Rakka'ya vali yapılmasının sakıncalı olduğunu 13 Muharrem 1216/26 Mayıs 1801 tarihli yazısında ifade ederek Timur'un valiliğine karşı çıkmıştır.¹⁴⁷ Millilü Timur, Rakkalılarla imtizaç edememiştir.¹⁴⁸

Millilü Timur Paşa'ya ve Âsitane'den mübaşir tayin olunan Şerif Ahmet'e gönderilen H. 29 Zi'l-Hicce 1216/M. 2 Mayıs 1802 tarihindeki bir hükümde; Millilü Timur'a hitap edilerek; Rakka'nın kendisine tevcih edildiği, Rakkalıların kendisini şehre sokmadıkları, Rakkalılara nasihatlarında bulunulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Millilü Timur Paşa'ya Rakkalılarla arasındaki soğukluğu giderme talimatı verilmiştir. Millilü Timur Paşa, Rakka'ya girilmesine izin verildiği takdirde, Rakka'nın köy ve nahiyelerine zerre miktarı zarar vermeyeceğinin sözünü Rakka ahalisine vermiştir. III. Selim, Millilü Timur Paşa'nın sert ve soğuk tavırlarını terk etmesi için ihtarda bulunmuştur. Ruha ahali Millilü Timur'un şehre girmesini engellemeyi sürdürmeye devam etmeleri durumunda, Millilü Timur'un şehre zorla girmesi emredilmiştir. III. Selim, Millilü Timur'a, Ruha ahalisine üç kez yazı göndermesini, yazıya rağmen paşanın şehre girmesini kabul etmezlerse itaat ve bağlılık altına alınması için cezalarının verilmesinin uygun olduğu ifade etmiş ve bu durumda kabahatin ve sorumluluğun Ruha ahalisinin boynunda olduğu vurgulanmıştır. Şehre girildiğinde, fukara ve aceze, ehil-i örfe dokunulmaması Âsitane'den istenmiştir.¹⁴⁹

Osmanlı Devleti taşrada elitlerini kendi tarafına çekerek, elitleri merkezle bütünleştirmeye çalışmıştır.¹⁵⁰ Millilü Timur'a Rakka valiliği bu şekilde verilmiştir. Millilü Timur'a vezaret rütbesiyle birlikte 700 kuruş değerinde bir samur kürk ve bohça gönderilmiştir. Timur Paşa'ya vezaret rütbesinin de verildiği yazılı belgenin yazılış tarihi ise H. 13 Ramazan 1215/M. 28 Ocak 1801 tarihidir.¹⁵¹

Timur'un binlerce atlı adamı vardır ve bu adamlarla kervanlara saldırarak yağmalamıştır.¹⁵² Timur Rakka valisi olduktan sonra Rumkale'de çıkan sorunlar nedeniyle burasıyla ilgilenmek zorunda kalmış ve bu durum Maraş beylerbeyi Kalender Paşa ile Timur'u karşı karşıya getirmiştir.¹⁵³

Millilü Timur, El-Ubeyd Kabilesi ile geçmişe dayalı düşmanlığı sebebiyle vali olduğunda bu kabileyle savaşmış, bu çarpışmada ağır bir yenilgi almış, Rakka ahaliyle uyuşamayarak kentten kaçmak zorunda kalmış¹⁵⁴ ve valilikten azledilmiştir.

Millilü Timur'un yerine Rakka'ya valiliğine Birecik Mütesellimi Ahmet Bey atansa da kararnamesi iptal edilerek 22 Kasım 1803 tarihinde Rakka, Diyarbakır'a ilhak edilerek Veliyüddin Paşa, Rakka ve Diyarbakır'a valiliğine atanmıştır.¹⁵⁵

Timur Rakka valiliğinden azledildikten sonra 29 Şaban 1219 tarihinde İstanbul'a bir yazı göndererek Diyarbakır ve çevresinde meydana gelen kıtlıktan dolayı şehrin kötü duruma düştüğünden, eşkıyanın Diyarbakır'ı istila ettiğinden ve durumun uzaması halinde Diyarbakır'ın perişan olacağından bahsederek Diyarbakır valiliğini kendisine istemiştir.¹⁵⁶ Diyarbakır voyvodası, Millilü Timur'un yaptıklarından pişman olmadığını, ahaliye ve kadıya zorla yazdırılan ilam ve dilekçelerin dikkate alınmaması gerektiğini İstanbul'a bildirmiştir. III. Selim, Rakka Valisi Veliyüddin Paşa'ya gönderdiği yazıda, kendisine Rakka ve Diyarbakır

¹⁴⁷ BOA, HAT, 72-3003.

¹⁴⁸ BOA, HAT. 107-1262.

¹⁴⁹ BOA, C. DH. 310-15470.

¹⁵⁰ Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi*, çev. Zeynep Altok (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011), 243.

¹⁵¹ BOA, C.DH. 246-12289.

¹⁵² James Silk Buckingham, *Travels in Mesopotamia* (Londra: University of Michigan Library, 1827), 99.

¹⁵³ BOA, C. DH., 41-2014; BOA, C. DH. 349-17436; BOA, C. DH. 5-201.

¹⁵⁴ BOA, HAT. 107- 4262; BOA, HAT, 215- 11812.

¹⁵⁵ BOA, HAT, 215- 11812.

¹⁵⁶ BOA, C.DH. 261-13026.

valiliğinin Millilü Timur'u yakalamak şartıyla verildiği hatırlatılarak Timur'u yakalayabilmek için Muş Mutasarrıfı Murat Paşa'dan yardım almasını emretmiştir.¹⁵⁷

Veliyüddin Paşa, Rakka'nın harap olmasının sebebinin Millilü Timur olduğunu, hâlâ etrafta fitne ve ihtilaline devam ettiğini, Millilü Timur'un faseti bertaraf edilmedikçe reaya fukarasının rahata kavuşmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁵⁸ Diyarbakır halkının Diyarbakır'a atanan valisi Veliyüddin Paşa'dan memnun olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁹

6. Millilü Timur'un Valilikten Azledildikten Sonraki Faaliyetleri

Diyarbakır Voyvodası Millilü Timur'un Diyarbakır'a üç saat uzaklıkta Burnak'ta çadır kurdurduğunu, Diyarbakır ahalisinin baskı altında Millilü Timur'un iyi halini anlatan yazılar yazmak zorunda kaldığını, Millilü Timur'un zulüm ve tuğyan ateşinin günbegün arttığını İstanbul'a bildirmiştir. Diyarbakır Voyvodası, Millilü Timur'un Burnak'tan Hacı İsa köyüne geldiğini ve niyetinin Diyarbakır'ı zaptetmek olduğunu,¹⁶⁰ Millilü Timur galesinden kurtulmanın çaresinin Muş Mutasarrıfı Murat Paşa'nın Millilü Timur üzerine memur olarak görevlendirilmesi olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹

Rakka Valisi Millilü Timur'un zulmünden dolayı Rakka'nın çökmüş bir şehir haline geldiğini, Timur'un Mardin, Diyarbakır ve Maadin-i Hümayun mülhakatı civarlarında dolaştığı ve etrafa zarar verdiğini ifade etmiştir. Âsitane, Muş Mutasarrıfı Murat Paşa'yı Millilü Timur'u ortadan kaldırmak için Rakka Valisinin emrine görevlendirmiştir.¹⁶² Amid mollası da ilam düzenleyerek Muş mutasarrıfı Murat Paşa'nın Millilü Timur sorununu çözmesi için görevlendirilmesini istemiştir.¹⁶³

Osmanlı Devleti'nin kanunundan kaçarak Timur'un himayesine birçok insan girmiştir ki bu kişiler şunlardır: Çöl Beyi Mehmet El-Hirfani'nin oğlu Genç Bey,¹⁶⁴ Tegallüben âyan olan eşkiyadan Ömer,¹⁶⁵ Cercioğlu Karamehmet,¹⁶⁶ Malatya Sancağı Mutasarrıfı Rışvanzâde Abdurrahman Paşa,¹⁶⁷ Türkoğlu Hüseyin, Küçük Ali Oğlu Yusuf, Kel Hüseyin, Deli Yakup, Beteriki, Orhan.¹⁶⁸

H. 29 Zi'l-Hicce 1224/M. 4 Şubat 1810 tarihinde sadrazama yazılan bir tahrirde, Ruha'da var olan karışıklığın ortadan kaldırılmasının ya Timur Paşa'ya ya da Osman Paşa'ya Rakka eyaleti tevcih edilmesiyle mümkün olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁹

H.5 Rebiü'l-Evvel 1226/M. 30 Mart 1811 tarihine gelindiğinde Millilü Timur'un vefat ettiği Diyarbakır, Bağdat, Musul valilerine Paşa'nın malları nerede olursa olsun bulunup çıkartılmasına dair yazıdan anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Buna göre Timur'un 30 Mart 1811 tarihinden önce vefat etmiştir.¹⁷¹

¹⁵⁷ BOA, C.DH., 261-13026.; BOA, C.DH. 42-2093.

¹⁵⁸ BOA, C. DH. 244-12160.

¹⁵⁹ BOA, C.DH. 42-2093.

¹⁶⁰ BOA, C.DH. 261-13026.

¹⁶¹ BOA, AE. SSLM. III. 158-9452.; BOA, AE. SSLM.III. 158-9466.

¹⁶² BOA, C.DH. 261-13026.

¹⁶³ BOA, AE. SSLM.III. 158- 9453.

¹⁶⁴ BOA, C.DH. 30-1468.; Tikici, "Milli Aşireti Örneği", 42.

¹⁶⁵ BOA, TS. MA.e. 693-32.; BOA, TS. MA.e. 478-51.

¹⁶⁶ BOA, C. DH. Yer Bilgisi: 274-13657.

¹⁶⁷ BOA. TS.MA.e. 721-9.; BOA,TS.MA.e. 682-39.; BOA, HAT. 502-24629.; BOA, HAT. 503- 24751.

¹⁶⁸ BOA, C. DH. 264-13182.

¹⁶⁹ BOA, HAT, 1312-51067.

¹⁷⁰ BOA, TS.MA.e. 710-28.

¹⁷¹ BOA, TS.MA.e. Yer Bilgisi: 710-28.

Sonuç

Rakka eyaleti çevresinde yapılanmış güçlü aşiretler özellikle Milli Aşireti, bölgede nüfuzlu, etkili bir aşiret olduğu için, reisleri aracılığıyla bölgenin idarî makamlarını kısa sürede ellerine geçirmeyi başarmışlardır. Millilü Timur kişisel hırsları nedeniyle bir makam kazanmak için aşiretlerle ve devletle çatışmaktan çekinmemiştir. Millilü Timur, Osmanlı Devleti'nin savaştığı zor yıllarında, uzun süreler devleti uğraştırmış, Rakka, Diyarbakır, Halep, Bağdat, Şam, Malatya taraflarına verdiği zararlarla tımar sahiplerini, yerel baronları ve hazineyi zarara uğratmıştır. Bölgede Timur'dan kaynaklı asayişsizlikler arttığında mal, can, yol güvenliğinin kalmaması sadece Şark vilayetlerini etkilememiş yol güvenliğinin olmaması Osmanlı ticaretini de etkilemiştir.

Yıllarca aşiretinin reisliğini, yaşadığı kentin âyanlığını, voyvodalığını ve mütesellimliğini yapan oligarşinin prensleri birbirlerini zor duruma düşürebilmek için hile ve tuzaklar üzerine kurulu bir felsefeyi benimsemişlerdir. Şark valileri Millilü Timur'u yakalamak bahanesi ile makam pazarlığına girişmiş, Millilü Timur ise çıkarttığı karışıklar sonucu Rakka eyaletine vali olmuştur.

Millilü Timur'un mensup olduğu Milli Aşireti'nin geniş tabanlı ve geniş bir coğrafyaya yayılmış olması Millilü Timur'un lojistik destek almasını kolaylaştırmış bu durum da devletin Timur'u ele geçirmesini zorlaştırmıştır. Osmanlı Devleti yıllarca Timur galesi ile uğraşmak zorunda kalmış ve devlet, Timur ile uzlaşma yolunu seçmiştir. Bu uzlaşma sonucunda Timur, bir aşiret reisi iken devletin bir veziri olmuş, Millilü Timur Ağa iken Millilü Timur Paşa olmuştur.

Millilü Timur galesinin ortaya çıkması bölge valileri arasındaki çekişme, makam, mansıp kovalama mücadelelerini tetiklemiştir. Bölge valileri Millilü Timur'u bahane ederek makam pazarlıkları yapmışlar, birbirlerini İstanbul nezdinde gözden düşürmek için çeşitli siyaset oyunları sergilemişlerdir.

Feodal¹⁷² düzenden gelen vezirler, aşiretlerin birbirleri arasındaki çekişmeleri nedeni ile soy ve nesep hesaplaşmalarına girmişlerdir. Bu hesaplaşmalar aşiretler arası ve civardaki valiler arası çekişmeler şeklinde olmuştur. Şark eyalet valileri yukarıda da açıklandığı gibi padişaha birbirlerini şikâyet etmekten geri durmamışlardır.

¹⁷² Bu makalede Feodal düzen ibaresinden toprak sistemi değil, kan bağı ile birbirleri arasında yakınlık kurma aracı olan aşiret düzeni kastedilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emîrî Sultan Abdulhamid I (AE. SABH. I.), 322.
BOA, Ali Emîrî Sultan Mustafa II (AE. SMST.II), 354/28391.
BOA, Ali Emîrî Sultan Mustafa III (AE. SMST.III), 190/14969.
BOA, Ali Emîrî Sultan Selim III (AE. SSLM. III.), 158/9452, 158/9453, 158/9454, 158/9466, 427/24459, 427/24463, 13824.
BOA, Cevdet Adliye (C. ADL.), 80/4798.
BOA, Cevdet Askerî (C. AS.), 436/18138, 604/25478, 782/33095, 907/39138, 1013/44400, 1118/49551.
BOA, Cevdet Dahiliye (C. DH.), 5/201, 20/997, 28/1381, 30/1468, 32/1589, 41/2014, 42/2093, 50/2459, 50/2549, 55/2708, 78/3886, 97/4831, 118/5885, 145/7240, 153/4640, 193/9643, 222/11094, 229/11419, 242/12073, 244/12160, 246/12289, 261/13026, 264/13182, 274/13657, 307/15324, 310/15470, 332/16578, 349/17417, 349/17436, 3/136, 196/9762, 30/1468.
BOA, Cevdet Maliye (C. ML.), 21/973, 64/2939, 368/15115, 368/15115/2, 368/15115/6, 509/20727/1/1, 509/20727/1/2, 550/22634, 550/22604.
BOA, Cevdet Nafia (C. NF.), 47/2338.
BOA, Cevdet Zabtiye (C. ZB.), 8/385, 11/541, 33/1647/1/1, 50/2478, 61/3031, 50/2478/4, 71/3259, 86/4263.
BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 4/527, 14/516, 14/517, 14/518, 14/523, 14/527, 14/532, 14/534, 14/536, 15/608, 24/1208, 28/1381, 37/1880, 72/3003, 78/3225, 78/3227, 78/3232, 78/3239, 78/3246, 78/3227, 78/3239, 79/3305, 107/4262, 107/1262, 107/4219, 185/8693, 197/9938, 207/10959, 209/11120, 215/11812, 273/16010, 502/24629, 503/24751, 1312/51067, 1387/55132, 1402/56580, 1402/56594, 1402/56595, 1407/57022, 1408/57120, 1409/57206, 1411/57382, 1411/57396, 1411/57414, 1414/57707, 1417/57940, 1432/58612, 1436/59050, 1442/59233, 1451/66, 502/24629, 503/24749, 503/24751.
BOA, Haritalar (HRT.h.), 456/001
BOA, Maliyeden Müdevver (MAD. d.), 15925, 478/51.
BOA, İbnul Emin Dahiliye (İE. DH.), 35/3036.
BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA.e.), 498/43, 693/32, 710/28, 498/46, 682/39, 963/32, 721/9.
BOA, Baş Muhasebe Defterleri (D.BŞM.d), 5346/1.
BOA, Cezayir-Rakka Ahkâm Defetri (AHK. CZRK. d.), 24/27, 24/116, 24/117, 24/121.
BOA, Şikâyet Defteri (A. DVNS, ŞKT. d.), 189/27. hüküm.175. s.53.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM. d.), 2150/2/80, 2167/53.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

- Ahmet Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet 2*, 2018.
Ahmet Vâsîf Efendi. *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*. Editör Mücteba İlgürel. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
Ali Emîrî Efendi. *Mir'âtu'l-Fevâid Fî Terâcim-i Meşâhîr-i Amid Diyarbakır Ulema ve Eşrâfi I*. Editör İbrahim Çapak. 1. bs. C. 1. İstanbul: T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.

- . *Mir'âtu'l-Fevâid Fî Terâcim-i Meşâhîr-i Amid Diyarbakır Ulema ve Eşrâfî* 2. Editör İbrahim Çapak. 1. bs. C. 2. 2 c. İstanbul: T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Aynî Ali. *Aynî Ali Efendi'nin Kavânîn Risâlesi Düstûru'l-Amel*, 1609.
- Barkey, Karen. *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezîleşmesi*. Çeviren Zeynep Altok. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Buckingham, James Silk. *Travels in Mesopotamia*. Londra: University of Michigan Library, 1827.
- Devlet Arşiv Başkanlığı. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi*. İstanbul: Devlet Arşiv Başkanlığı, 2019.
- Ekinci, Mehmet Rezan. “Osmanlı Devleti Döneminde Millî Aşireti XVIII-XIX. YY.” Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- El-Şeyh Resul el-Kerküklü. *Duhâtu el-Vüzer'a Fî Târih Vekâyi-i Bağdat el-Vüzerâ*. Bağdat: Mektebeti el-Nahda, t.y.
- Güler, Mustafa. “XVIII. Yüzyıl Hac Yolunda Urban Kaynaklı Güvenlik Problemleri ve Çözüm Yolları”. İçinde *Suriye: Tarih, Siyaset, Dış Politika*, editör H. Mustafa Eravcı, 17-44. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Gümüş, Ercan. “XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Kadar Mardin İdaresinde Millî Aşireti ve Aşiretin Nüfuz Mücadeleleri”. İçinde *Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, editör İbrahim Özcoşar ve Hüseyin H. Güneş, 815-32. Mardin: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 2006.
- Günay, Mehmet. “Ruha Valisi Hamalızâde Ahmet Paşa'nın Vekayii”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1994.
- İzzî Süleyman Efendi. *İzzî Tarihi (Osmanlı tarihi 1157-1165/1744-1752)*. 1. bs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Mehâmî, Abbâs el-Azzâvî el-. *Târihü'l-Irak Beyne'l-İhtilâleyn*. C. 6. Beyrut: Ed-Dârü'l-Arabiyye el-Mevsûât, 1425.
- Nuri Bey. *Vak'anüvis Halil Nuri Bey Tarihi*. Editör Seydi Vakkas Toprak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1987.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî V*. Editör Nuri Akbayar. Çeviren Seyit Ali Kahraman. C. 5. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Sykes, Mark. “The Kurdish Tribes of The Ottoman Empire”. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 38 (1908): 451-86.
- Tikici, Naci. “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiret-Devlet İlişkisi: Millî Aşireti Örneği”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Toprak, Seydi Vakkas. “Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Üner, Mehmet Emin. “Aşiret Reisliğinden Valiliğe: Rakka Valisi Urfalı Timur Paşa”. *Şurkav Dergisi* 9, sy 25 (2016): 10-15.
- Van Bruinessen, Martin. *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çeviren Banu Yalkut. 8. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Yılmazçelik, İbrahim. “1802-1819 Tarihleri Arasında Diyarbakır Şehrinde İdârî Uygulamalardan Kaynaklanan Hadiseler”, 71-87. İstanbul: Türkiye Yazarlar Birliği, t.y.
- Zeki Bey, Mehmet Emin. *Kürt ve Kürdistan Ünlüleri (Meşâhîr-i Kur u Kurdistan)*. Çeviren M. Baban, M. Yağmur, ve S. Kutlay. 2. bs. Apec Yayınları, 1998.

EKLER

Harita 1: *Urfa, Fırat, Suriye, Irak Gibi Yerleşim Yerleri, Dağları ve Akarsuları Haritası*¹⁷³

¹⁷³ BOA, HRT. h. Yer Bilgisi: 0456-001